KERESZTYÉN IGAZSÁG

AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR FOLYÓIRATA

Új folyam 84. szám ❀ 2009. TÉL

Tartalom

IGEHIRDETÉS
Ittzés János: A bizonyos üdvösség vigasztalása *(Mt 11,2-6)* 1
DOKUMENTUM
Dr. Keken András utolsó igehirdetése 4
KÖSZÖNTÉS
Köszöntjük a Károli- és Ordass-díjjal kitüntetett
dr. Pósfay György lelkészt 9
TANULMÁNYOK
Dr. Szentpétery Péter: Kétszáz éve született Charles Darwin (II.rész) 11
Tubán József: Újonnan kell születnetek! 19
Fehér Károly: Kemenesalja küzd a hitéért 28
ELBESZÉLÉS
Legid. Zászkaliczky Pál: Az első prédikáció 36
VERS
Kertész Eszter versei 39
AZ OLBK HÍREI
Ifj. Zászkaliczky Pál: Egy tervezett alapítványról,
amely Ordass püspök nevét viseli 41
Thurnay Béla: Könyvajánló 42
CORRIGENDA 43
TARTALMI ÖSSZESÍTŐ 44

KERESZTYÉN IGAZSÁG
Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 84. szám – 2009. TÉL

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság.
A szerkesztőbizottság tagjai: Cserhátiné Szabó Izabella, Isó Dorottya,
Ittzés János, Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József
Folyóiratunk honlapja: Átalakítás alatt!
Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel: 27-359-291)
Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.
Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.
Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör
Budapest – OTP XI. ker. 11711034–20081452

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

HU ISSN 0865–2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng. szám: III./E1/20/1989

Ittzés János

A bizonyos üdvösség vigasztalása[1]

Amikor [Keresztelő] János a börtönben hallott Krisztus cselekedeteiről, ezt üzente neki tanítványaival: „Te vagy-e az Eljövendő, vagy mást várjunk?" Jézus így válaszolt nekik: „Menjetek, és mondjátok el Jánosnak, amiket hallotok és láttok: vakok látnak, és bénák járnak, leprások tisztulnak meg, és süketek hallanak, halottak támadnak fel, és szegényeknek hirdettetik az evangélium, és boldog, aki nem botránkozik meg bennem." (Mt 11, 2-6)

Szeretett Testvéreim!

Ez a ház a gyász és a sírás háza, és mi most mégis hálaadásra gyülekeztünk össze benne. Hálaadásra, mert Isten megengedte, hogy a soproni gyülekezet felújítsa, szolgálatára méltóképpen helyrehozza temetői kápolnáját. Illik az emberhez, a keresztyén emberhez pedig kiváltképpen illik, hogy szeretteitől méltó módon, méltó körülmények között vegyen búcsút, ha eljön a búcsú órája. Ezért jó, hogy a temetői kápolna, s mindaz, ami a búcsú órájához, a fájdalom órájához tartozik, rendben van, jó karban van tartva, és külsőleg is hirdeti a szív rendjét és békességét.

Egészen bizonyos az is, hogy nem csak ma, ezen az órán hangzik hálaadás a gyásznak és fájdalomnak ebben a házában. Hiszen akik keresztyén módon vesznek búcsút elhunyt szeretteiktől, és jó reménységben vannak felőlük, azok nem úgy gyászolnak, mint a többiek, akiknek nincsen reménységük (1Thessz 4,13). Ezért a keresztyén emberek gyászában helye van a hálaadásnak és az Isten iránti köszönetnek is. Hiszen ki az, aki – bár könnyek közt – ne adna hálát Istennek az előrement szülőkért, a tőlük kapott szeretetért? Ki lenne az a hálátlan ember, aki – bár könnyek közt – ne köszönné meg Istennek mindazt, amit szeretteiben neki a földi élet folyamán adott? Ki az, aki a gyász és a fájdalom óráján elfelejtené hosszú évtizedek számolatlanul nekünk juttatott ajándékait? Igen, ezen a helyen, a gyász, a könny és a fájdalom házában is van helye a hálaadásnak. És nem csak akkor, amikor felújítottuk, és az elvégzett munkát Istennek megköszönjük.

Mégis tudjuk, nehezen születik meg e helyen a hála virága az ember szívében. És azt is tudjuk, hogy egész életünkben viaskodunk ezzel a kísértéssel. Kérünk, könyörgünk, követelünk, sokszor Jézus Urunk biztató szavára hivatkozva, hiszen ő mondta, hogy kérjetek, keressetek, zörgessetek. És kéréseink meghallgatása után olyan nehezen formálódik szívünkben és szánkon a köszönet szava.

Ezért ezen az órán Isten igéje elsősorban őszinteségre, önvizsgálatra indít minket. Itt van előttünk, mint Isten mai eszköze, Keresztelő János példája. Jól tudjuk róla, hogy útkészítő szolgálatát messze zengő pusztai prédikátorként jól betöltötte. Mérföldekre elhangzó hangjával megtérésre hívta az embereket. És úgy gyülekeztek hozzá közelről és távolról az emberek, amilyen gyülekezésre a mai igehirdetők

[1] Ez az igehirdetés elhangzott a soproni evangélikus temetőkápolna felújítása utáni hálaadó istentiszteleten, 2004. december 18-én

csak sóvárogva vágyódnak: bárcsak a mi tanúságtételünket akarnák így hallani! S ez a sziklaszilárd ember, prófétai hivatásának hűséges betöltője, minden igehirdetők egyik példaképe, életének egy nehéz, gyászos óráján kételkedni kezd. „Te vagy-e az Eljövendő, vagy mást várjunk?" – teszi fel az örök ádventi kérdést, tanítványaival üzenve a Mesternek.

Ez a mi kérésünk és a mi kérdésünk is. Hiszen miközben azt mondtuk, és joggal, hogy ezen a helyen a gyász és a könny házában is oly sokszor volt, van és lesz köszönetet mondani okunk, mégis tudjuk, hogy ez a ház oly sokszor a kételkedés és az Isten elleni lázadás helye is. Magukat szilárd hitűnek gondoló keresztyének hogyan omlanak össze, amikor életükbe hasít, beleszisszen *a nagy kaszás* kaszájának mozdulata?! S azoknak szívében, akik jóban, egészségben, fiatalságban, problémátlan évek, évtizedek idején büszkén mondták, hogy Uruknak vallják Jézust, hogyan formálódik kérdőjelessé a hitvallás mondata: Valóban te vagy az Úr, Jézus? Tényleg te vagy az, akit eddig joggal szerettem és imádtam? Miért nem mutattad meg most az erődet? Miért vetted el tőlem azt, aki mindennél drágább volt nekem? Hogy mondhatják azt, hogy te vagy az Eljövendő, amikor elviszed tőlünk, aki a miénk? Te vagy a nagy *Elvivő*, Jézus, de nem az eljövendő! Kétkedővé, botladozóvá, kétségbeesetté lesznek szívünk gondolatai, szavaink sokszor e ház falai közt. Bizony Keresztelő János-i kétség ez. A sokszor rutinszerűen megvallott hit szavai összekuszálódnak, és nem vezetnek reménységben előre, hanem gáttá, akadállyá és csapdává lesznek. Mutasd meg a hatalmadat! Mutasd meg az erődet! Mutasd meg, mire vagy képes! De te nem tetted! Ezért ne csodáld – formálódik szívünkben a mondat – ne csodáld, Jézus, hogy mostantól kezdve nem vagy olyan kedves nekem! Megraboltál, kifosztottál, szegénnyé tettél. S ha majd jön az én órám, az utolsó, majd miattam és értem ugyanúgy fordulnak feléd, ellenedre azok, akik engem temetnek, és engem gyászolnak, ha lesz még, aki szeret és elsirat. Igen, Testvéreim, ezen az órán Jézus Urunk a saját szívünk vizsgálatára indít bennünket. Van-e itt köztünk olyan, aki ha nem is ezekkel a szavakkal, de ugyanezzel az indulattal még nem formálta kétségbeesését Jézus elleni fegyverré, s nem így indokolta meg szíve hidegségét, Istenre nem figyelő bizalmatlanságát, kétségbeesését?

Nemcsak Keresztelő János kérdése ez, hanem a mi korunk, a mi szívünk ádventi kérdése is. Vigasztaló hallanunk, hogy Jézus, amikor hallja a Keresztelőtanítványok hozta üzenetben rejtőző kétségek mélységeit, és látja a János szívét fenyegető veszedelmet, nem tesz szemrehányást. Nem mondja: „János, éppen te mondod ezt? Hova lett a hited, János? Hova lett a reménységed? Szavaidban hogy lángolt a tűz, hogy alágyújts a bűnösöknek, és szétszórd, és szélnek ereszd a magabiztos hitetleneket. Te ugyanaz vagy, János?" Jézus nem mondja ezt. Egy szóval sem tesz szemrehányást. Jánosnak sem, neked sem. Mert szeret és megért. De számon tartja könnyeidet, és szívére veszi, és összegyűjti fájdalmaidat, és csodát tesz. A legnagyobb mélység idején, a legfájdalmasabb hiány idején, amikor a mi szívünket is eltölti a költői „Nagyon fáj" világraszóló keserve, akkor szólal meg: „Halld meg az evangéliumot! Figyelj a tanúságtévők szavára! S ne csak saját szíved reménytelen mélységébe, ne csak sírod mélységes sötétségébe, ne csak szeretteid kihűlt arcába tekints, hanem emeld fel tekintetedet, és nézz énrám! Látod? Ahol befogadják az evangéliumot, ott megnyílnak a szemek, és megnyílnak a fülek. Ahol átüti a halál pajzsát az én szavam, ott megelevenednek a lelki halottak, és hitre jutnak a kételke-

dők, mert az evangélium erő és hatalom." És a feltámadott Úr szava úgy vágja az eljövendő örök élet világos ösvényét a halál árnyékának völgyébe, hogy kettévágja kételkedő és olykor rest szívünk minden indulatát, és a beléhasított nyílásba belekiáltja az örök élet evangéliumát. Ezért állnak az evangélium szolgái a ravatalok mellett. Mert ők kapták azt a parancsot, amit egykor Keresztelő tanítványai kaptak: „Menjetek el, mondjátok el a kétségeskedőknek, a pereskedőknek, a szeretteiket siratóknak, amit ti tudtok rólam. Mondjátok el, hogy én vagyok az élő, pedig halott voltam. Én vagyok az, aki vigasztalásotokra és az üdvösség ígéretére kinyitottam Lázár sírját. Én vagyok az, aki visszaadtam az özvegynek gyermekét. Én vagyok az, aki a gyermeket életre hívta, és akkor menyegzői táncra kerekedett Jairus egész gyászoló háza népe. Ez a ti jövőtök is. Mondjátok el!"

Szeretett Testvéreim, én is ezért jöttem ide. És ezért jönnek ide mindazok, akik a gyászolókkal együtt érezve – saját szívükben is átélve a gyász fájdalmát és félelmét – követségben járnak az örök élet fejedelme és a halál árnyékának völgyében járó zarándok nép között. Ezért hangzik koporsók mellett is az evangélium. Oly jó lenne, ha nemcsak épületeink öltöznének méltó köntösbe, hanem szegény, szomorú, vigasztalásra vágyódó szívünk is végre ádventi díszben várná az érkező Urat! Mert lehet méltó köntösbe öltöztetni a gyász és a fájdalom házát, de ha felékesített házainkban sötétségben marad a szív, miért lennénk különbek és mások, mint a többiek, akiknek nincsen reménységük? De nekünk van reménységünk, mégpedig ajándékba kapott reménységünk! Nem nekünk kell ősember módjára kovát és taplót a kezünkbe venni, hogy a túléléshez szükséges reménység kis szikráit előcsiholjuk. Szívünkben az ádventi Király gyújt tábortüzet, hogy melegítsen, és reménységet adjon. Nemcsak nekünk, hanem zarándoktársainknak is, és mindazoknak, akik még úton vannak, könnyek között is megvigasztalódva, mert a halál árnyéka völgyében is az üdvösség felé menetelnek. Igen, Testvéreim, a legreménytelenebb helyen is hirdetteti a reménység evangéliumának üzenetét a feltámadott Úr, és mindig rendel szíveket, szolgákat a mi vigasztalásunkra. Ebben van a mi bátorságunk, ebben van a mi soha meg nem szégyenülő ádventi reménységünk, és ebben van üdvösségünk ígérete.

Adja Isten, hogy ezen a helyen, a méltó módon megújított temetőkápolnában is célba érjen az evangélium sokak szívében, és sokan meghallják a békességet, a mégis-reménységet ajándékozó üzenetet, amit tanítványaira bíz az élő Úr. Így ébredhet élő hit szívünkben, és tudjuk, ebben a hitben van életünk és üdvösségünk. Ezért amikor hálát ad a soproni gyülekezet megújított temetőkápolnájáért, jól teszi, ha szívének megújulására is gondol, és az ősi ádventi ének imádságával együtt sóhajtja: „Jöjj, népek Megváltója...", mert nélküled szegények, koldusok, nyomorultak, halálra váltak, sőt halottak vagyunk, de te vagy számunkra az élet, a békesség és az üdvösség. Ezért, üdvöz légy, Jézus! Te vagy a mi egyedüli reménységünk. Ámen.

Dr. Keken András utolsó igehirdetése

(alapige: Lukács 24,13-31)

Száz éve, 1909. decemberében született néhai Dr. Keken András lelkész. Első parókusi szolgálati helyéről, Hódmezővásárhelyről 1941-ben került a Pesti Evangélikus Egyház Deák téri gyülekezetébe. 1949. április 20-án fegyelmi eljárás indult ellene azzal az indoklással, hogy „működése az állam és egyházunk közötti békés viszony fenntartását nagymértékben veszélyezteti", ezért az egyházmegye elnöksége őt „egyházi közérdekből, azonnali hatállyal" állásából felfüggesztette. 1950. márciusában az Államvédelmi Hatóság letartóztatta. Előbb a hírhedt Andrássy út 60. foglya volt, majd Kistarcsára internálták. Szabadulása után egy szövetkezetben előbb segédmunkás, majd raktáros lett. Rehabilitálása után 1956. október 7-én prédikálhatott először ismét a Deák téri templomban.

Gyülekezete a száz éves évfordulóra megjelenteti CD-lemezen Keken András magnetofon-szalagokon megmaradt tizennyolc igehirdetését. A hangzó anyag karácsony előtt már kapható lesz a Huszár Gál könyvesboltban. Közöttük van az alábbi – Keken András teológiai gondolkodására jellemző - prédikáció is. Ez volt Keken András utolsó igehirdetése, 1974. április 15-én, húsvéthétfőn hangzott el. A nagybetegen elmondott örök húsvéti üzenet után lett rosszul a szószéken. Az imádságot még elkezdte, ám ekkor összeesett a szószéken, ahonnan többen vitték le, majd mentőt hívtak. A kórházban még egy hónapot élt. A Keresztyén Igazság ennek az igehirdetésnek a közreadásával emlékezik Keken Andrásra. [1]

Ünneplő keresztyén gyülekezet, szeretett Testvéreim!

A tegnap délutáni prédikáció alkalmából, igaz, hogy egy kicsit más összefüggésben és más kicsengéssel, de beszámoltam arról, amit most e nagyobb, húsvéthétfői gyülekezet előtt is szeretnék megemlíteni.

Egy magyar világnézeti folyóirat áprilisi számában megjelent egy cikk Jézusról és Jézus életművéről ilyen címen: Apokrif evangélium. Már maga a cím félrevezető.

Evangéliumnak nevezzük azokat a régi iratokat, amelyekben Jézusról és művéről van szó. Kanonikus evangéliumoknak nevezzük azokat az iratokat, – négy ilyen van, ismerjük ezeket: Máté, Márk, Lukács és János, – amelyeket a korinthusi zsinatnak az atyái elfogadtak, kanonizáltak, és amelyek a mi Bibliánkban benne vannak. Apokrifus evangéliumnak nevezzük azt az iratot, amely nincs benne a Bibliánkban, de amely nagyon régi irat, amely Jézusról, életéről és művéről szól. Ismerünk ilyen apokrifus evangéliumokat, köztük értékeseket is, mint például Péternek az evangéliuma, vagy Tamásnak az evangéliuma. Itt azonban, Testvéreim, egészen másról van szó. Nem arról, hogy valaki fölfedezett volna egy nagyon régi, a Krisztus utáni első, második vagy harmadik évszázadból való apokrif Jézus művet, – nem arról van szó.

Ez a cikk teljesen a fantáziának a szüleménye. Ez a cikk történetietlen. Képzeljük el, Testvéreim, arról beszél a szerző ebben a cikkben, hogy Jézus nem férfi volt,

[1] Keken Andrásról lásd még: Dóka Zoltán: A lángot vivő katona (Ker. Ig. 23. szám 1994. ősz, 32-37. old.); Dóka Zoltán: 25 éve halt meg Keken András (Ker.Ig. 42. szám, 1999. nyár 24-29. old.); Zászkaliczky Péter: Ügynökkérdés a Deák-téri gyülekezet múltjában (I. rész Ker.Ig. 66. szám. 2005. nyár 30-40. old. – II. rész Ker. Ig. 67. szám 2005. ősz 38-44. old.)

hanem nő volt, és nem is Jézusnak nevezi őt, hanem e latinosított zsidó név nőnemű alakjával jelöli meg, Jézának nevezi. Milyen történetietlenség azután az is, és bizonyíthatatlan, hogy Jézus hosszú éveket vagy talán évtizedeket töltött Indiában, és ott a hinduizmusnak és buddhizmusnak a papjaitól és vallásfilozófusaitól tanulta meg mindazt, amit azután Palesztinában elmondott, és ott nyerte azokat a csodálatos képességeket, amelyeknek az erejével azután Palesztinában csodákat tudott tenni és gyógyítani tudott. Még különösebb dolog is van ebben az apokrif evangéliumban. Az ugyanis, hogy amikor elkezdődött Jézus Urunknak a passiója, ez a szenvedés-történet úgy kezdődött el, hogy Júdás a főpapi szolgáknak és világi katonáinak nagy seregével megtámadta Jézust és Jézus tanítványait, és ebben az így kialakult nagy hegyi ütközetben a legbátrabban és a leghősiesebben Jézus viselkedett és a legeredményesebben ő küzdött, mert – ahogyan az író megemlíti, – valamilyen Indiából hozott lelki csodafegyverekkel ezret ölt meg a támadók közül. Végül is megvakították, így fogták el és így végezték ki a keresztfán. Azután az utolsó mondatokban szó van még ebben a cikkben arról, hogy a tanítványok is és sírhoz küldött asszonyok is Jézusnak a sírját üresen találták, Jézusnak a testét nem találták meg a sírban. Azután, mint hogyha folytatódnék még ez az apokrif evangélium, az utolsó mondatában ott van még az alany, Pilátus. Azután ott van ugyancsak megtévesztésül egy zárójeles mondat: itt olyan kopott volt már a régi tekercs, a régi kézirat, hogy a továbbiakat nem tudjuk rekonstruálni.

Mit szóljunk, Testvéreim, ehhez a különös nagyheti, húsvéti ajándékhoz, amelyet a magyar keresztyénség kapott?

Én azt gondolom, hogy nem szabad vitatkoznunk semmiképpen. Éppen úgy nem szabad vitatkoznunk, mint ahogyan az ember nem szokott egy mesének az eseményei felől senkivel vitába szállni, vagy nem szokott egy tudományos fantasztikus regénynek az eseményeiről senkivel tudományos és történelmi értelemben vitát folytatni. Nekünk sem szabad vitatkoznunk.

A másik, ugyancsak még mindig valamilyen negatív tennivalónk az, hogy azért mégis valami belső szomorúsággal vegyük tudomásul azt, hogy arról a Jézusról, aki nekünk Urunk, arról a Jézusról, aki a békességnek az embere volt, arról a Jézusról, aki meghalt önként vállalt szeretetből mindenkiért, arról a Jézusról, aki az emberségnek a legszebb és legtisztább példája, így lehet írni.

De legyen valami pozitívum is mindabból, amit ezzel a cikkel kapcsolatban nekünk cselekednünk kell. Tegyük azt, Testvéreim, hogy a lehető legszigorúbb és a lehető legélesebb történeti kritikával folytatjuk ott, ahol ez a cikk abba hagyta, az üres sír után.

Kérdezzük, meg, mi történt az után, hogy az asszonyok és a tanítványok látták az üres sírt. Mi volt a második húsvéti esemény, a krisztofánia, a Krisztus-jelenés? Ilyen Krisztus-jelenést ír le ez a felolvasott, elég hosszú textus Lukács evangéliumából. Két ember, valószínűleg Jézus galileai tanítványai közül valók, a nevüket is tudja Eusébius püspök, egy régebbi forrásra, Hegesippusra hivatkozva, amikor azt mondja, az egyiket Kleofásnak nevezték, az ő neve benne van Lukács evangéliumában is, a másikat Simeonnak nevezték. És hozzá teszi még Eusébius azt is, hogy mind a ketten Jézus urunknak a rokonai voltak, akik azután – miután már Jakab, Jézus testvére is mártírhalált halt – Galileából visszamentek Jeruzsálembe és átvették a jeruzsálemi gyülekezetnek a vezetését. Ezek húsvétkor ketten mentek az

emmausi országúton vissza Galileába. Mentek szomorúan, letörten beszélgetve, és akkor hozzájuk csatlakozott valaki, akit először nem ismertek fel, aki beszélgetett velük, estig együtt maradtak. Este azután, amikor leült velük ott, ahol megpihentek, megtörte velük együtt a kenyeret, megáldotta és nekik adta. És akkor jött rá ez a két tanítvány arra, hogy tulajdonképpen ők azzal a Jézussal találkoztak, aki nem maradt arimáthiai Józsefnek a sziklasírjában, tulajdonképpen tehát itt krisztofániáról van szó, Krisztus-jelenésről van szó.

És most ragaszkodva ahhoz, hogy szigorú történelem-kritikával követjük nyomon az eseményeket, azt kell megkérdeznünk, hogy vajon abban a korban hogyan értették ezeket a jelenségeket, ezeket a Krisztus-jelenéseket. A zsidók egy olyan Jézus-ellenes iratban, amelyet Toldosnak nevezünk, azt írták, hogy Jézusnak volt valami mágikus, varázsos képessége, amit nekromantiának, azaz halott idézésnek lehet nevezni. Jézus tehát tulajdonképpen ilyen mágikus halott idézést űzött akkor, amikor megjelent a tanítványainak.

Volt a keresztyénségnek, nemcsak a zsidók között, hanem a hellének között is éppen elég ellensége. Ezek közül talán a legélesebb szavú és a legkritikusabb Kelsos volt, akinek ugyan nem maradtak fönn az iratai, de mégis egy könyvből, amely válasz az ő keresztyénséget támadó vádjaira, rekonstruálni lehet az ő iratát is. Ez a Kelsos János evangéliumában olvasható első krisztofániát elemzi, azt, amikor a feltámadott Jézus még a sírkertben találkozik Mária Magdalénával. És azt mondja Kelsos, hogy ez nem más, mint egy hisztérikus nőnek a hallucinációja és víziója, és azzal folytatja, hogy tulajdonképpen minden krisztofánia csak ilyen ekstatikus vízió, aminek nincsen semmiféle történelmi alapja.

De most magukat a keresztyéneket kérdezzük meg, ők hogyan értették ezeket a krisztofániákat?

Kétféle értelmezés van a Bibliában, sőt Testvéreim, azt kell mondanunk, hogy nem is az írott Bibliában, hanem az írott evangéliumokat megelőző keresztyén hagyományban. Ezeket egyszerűen és egy kissé sematikusan hadd nevezzük így: az egyik keresztyén értelmezés a zsidó gyülekezeteknek, zsidó származású keresztyén gyülekezetek tagjainak az értelmezése. Ezt nevezzük szarkikosz értelmezésnek. Szarksz görög szó, azt jelenti: hústest. Eszerint az értelmezés szerint a sírban Jézus így elevenedett meg a maga csontjával és a maga húsával. És kilépve a sírból így találkozott tanítványaival. Hiszen e szerint a hagyomány szerint a tanítványok együtt ettek és ittak vele, e szerint a hagyomány szerint a tanítványoknak módjuk volt megérinteni az ő húsát, bőrét, testét, – ez az egészen testi, vagy hústesti értelmezése a krisztofániának.

Van egy másik értelmezés is. Ezt inkább a hellén származású keresztyén gyülekezetek tagjai vallották, és ezzel találkozunk Pál apostolnak az első korinthusi levelében is. Ennek a levélnek a híres tizenötödik fejezetében az előbbivel szemben ezt az értelmezést szomatikus értelmezésnek lehet nevezni. Mit jelent ez, Testvéreim? Azt jelenti, hogy nem anyagi hústestről van itt szó, hanem szómáról, amelyet Pál apostol lelki testnek nevez. Ez a szóma talán az emberi személyiségnek valami olyan szerkezete, amely nincs hozzákötve a valóban romlandó, rothadó anyaghoz, de mégis olyan szerkezet, amelynek az alapján rá lehet – megkülönböztethető módon – ismerni arra, akiről éppen szó van. E szerint a felfogás szerint tehát a sírban ez a szóma elevenedett meg, és e szerint a felfogás szerint a húsvéti feltámadás

és a mennybemenetel ugyanaz az aktus. Jézus a halálon keresztül megérkezett az Istenhez. Megérkezett, ahogyan egy 20. századi nagyon hívő keresztyén teológus mondta: megérkezett az Isten erőterébe, úgy, ahogyan ő ígérte is: elmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, hogy helyet készítsek számotokra. De aztán az Isten erőteréből a krisztofániák alkalmából megjelent tanítványai előtt is. Megjelent előttük azért, hogy dokumentálja számukra mindazt, amit önmagáról mondott, és mindazt, amit nekik ígért: én az Atyához megyek és helyet készítek számotokra. Ez az úgynevezett szomatikus felfogása vagy magyarázata az Újtestamentumnak a Krisztus-jelenésekről.

Hogy a kettő közül, Testvéreim, mi melyiket fogadjuk el, ez most nem lényeges. Hadd hívjam föl azonban Testvéreim figyelmét három nagyon lényeges mozzanatra.

Az egyik lényeges mozzanat az, hogy a krisztofániáknál jobban bizonyított eseményekkel alig találkozunk az Újtestamentumban. Pál az első korinthusi levelet Krisztus után 56-ban írta. Ennek a levélnek a tizenötödik fejezetében, az első versekben felsorolja mindazokat, akiknek krisztofániában volt részük. S azt mondja, ezt ő a hagyományból vette, tehát ez még 10-15 esztendővel régibb. Feltehető, hogy Krisztus után 40-ben, abban a városban, ahol Pál megismerkedett a keresztyén hagyománnyal, tehát Antiokhiában már megvolt azoknak a listája, akik részesedtek ilyen krisztofániában, ilyen Krisztus-jelenésben. Nagyon jól bizonyított tény, hogy voltak ilyen jelenések. De hogyha nem lenne bizonyított – ez a másik, amire szeretném fölhívni Testvéreim figyelmét, – ha nem lenne bizonyított, nekünk, mai keresztyéneknek akkor is azt kellene mondanunk, hogy nagypéntek után mégis történt valami, másképpen a keresztyénség győzelmének nagy rejtélyét, nagy misztériumát nem lehetne megoldani.

Tacitus azt írja az Annalesek 15. kötetében: Pilátus kivégeztette Jézust, és akkor rövid időre megtorpant ez a csúnya mozgalom, – valami ilyen jelzőt tett ide Tacitus, – de aztán csakhamar erőre kapott. Megtorpant és erőre kapott. A megtorpanás és az erőre kapás között valaminek történnie kellett. Az a természetes történelmileg, ha a vezért kivégzik, a nyáj szétszalad, és a mozgalomnak vége van. Ez így volt azokban a zsidó szabadságharcokban, amelyek Makkabeusok kora óta egészen Bar-Kohbáig megismétlődtek. De nagypéntek után valaminek történni kellett, mert a nyáj nem szaladt szét. Mert a tanítványok vállaltak valami nagy és szent hivatást Jézus nevében, végezték ezt a missziói hivatást, és ami a legcsodálatosabb, ennek a hivatásnak a területén győztek is a római világbirodalom felett. Ha nem lenne szó húsvétról és krisztofániákról, akkor is el kellene gondolkodnunk és fel kellene tennünk azt, hogy itt valami történt.

De még valamit hadd mondjak el. Testvéreim, nem lehet a keresztyénség kezdetét mint pszichológiai, mint lelki misztériumot sem megoldani ezek nélkül a krisztofániák nélkül. Azt mindannyian tudjuk, olyan reálisan írja meg minden evangélium, hogy a tanítványok gyávák voltak, akik nem voltak hajlandók még csak végig sem nézni Uruknak a szenvedését, de semmiféleképpen nem voltak hajlandók arra, hogy együtt szenvedjenek Urukkal. Ezek a gyáva emberek egy néhány nap alatt megváltoztak. Mi történt velük? Hogy lehet az, hogy kialakult bennük, a tudatukban a boldog halálnak a képe: boldogok a halottak, akik az Úrban halnak meg. Hogy lehet az, hogy közülük István vértanú úgy halt kínos halált,

hogy közben az orcája fénylett, mint angyalnak orcája? Hogy lehet az, hogy közülük Pál apostol azt vallotta, úgy szeretnék már elmenni innen, ebből a létből, mert a Krisztussal együtt lenni sokkal inkább jobb. Hogy lehet az, hogy abban a korban, amelynek a gyermekei tele voltak szorongással és halálfélelemmel, az apostolok és az apostoli tanítványok tudtak békességgel meghalni. El tudták szenvedni a martüriont. Hogy lehet az, mi történt közben? Nem történhetett más Testvéreim, csak az, hogy megbizonyosodtak afelől, Jézus Urunknak minden, minden ígérete igaz. És ő valóban az Atyához ment. És az Atyánál helyet készített övéinek a számára, és az övei ott lehetnek majd, ha el kell menniük ebből a létből, ahol ő van.

Molnár Ferencnek az utolsó könyvét Testvéreim közül bizonyára sokan ismerik. Ennek a könyvnek a címe: Útitárs a száműzetésben. És ez a szegény, szerencsétlen sorsú, élete végén már szellemi zavarokkal is küzdő drámaíró megírja azt, hogy meghalt, aki őt nagyon szerette, és akit ő is nagyon szeretett. Nem tudott tőle elválni. Nem tudott tőle elszakadni. Duplafalú fémkoporsóba tette a holttestét, és bárhova ment, mindenhova magával vitte.

Testvéreim, én most hadd kérdezzem Testvéreimet, és hadd kérdezzem meg magamat is: nem koporsóban hordozunk magunkkal egy halott Krisztust? A mi Krisztusunk, a mi Jézusunk valóban él, vagy csak emlék, akit koporsóban halottként nemzedékről nemzedékre viszünk magunkkal? Isten segítsen meg minket minden istentiszteleten, amikor róla van szó, és minden úrvacsora alkalmából, amikor az ő testét törjük meg kenyérként mindannyiunk számára a bűnbocsánat bizonyosságaképpen, Isten segítsen minket tehát minden istentiszteleten, hogy krisztofániában legyen részünk, és hogy szívünkben és életünkben új életre támadjon a halott Krisztus. Új életre, akiben hiszünk, mint Isten képmásában, akit merünk követni a szeretetnek és a szolgálatnak az útján. És akiben merünk reménykedni, hogy ha egyszer el kell mennünk innen, akkor vele együtt ott leszünk az Isten örök országában. Isten Szentlelke segítsen meg minket, hogy így támadjon új életre mindannyiunknak a szívében a halott Krisztus. Így legyen mindannyiunk életében igazán húsvét. Ámen.

Imádkozzunk.

Istenünk, jó Atyánk, magasztalunk Téged azért, hogy nem hagytál minket a halálban...

Köszöntjük a Károli- és Ordass-díjjal kitüntetett dr. Pósfay György lelkészt

Október 30-án adták át az Oktatási és Kulturális Minisztérium 1997-ben alapított egyházi díját, a Károli Gáspár-díjat. Ebben az esztendőben a díjazottak között volt dr. Pósfay György nyugalmazott lelkész, teológus, a Lutheránus Világszövetség genfi központjának volt munkatársa. Egy nappal később, a Deák-téri templomban a délutáni reformációi istentisztelet után ugyancsak ő kapta meg egyházunk elnökségétől az idei Ordass Lajos-díjat. A két évvel ezelőtt született díj szabályrendelete szerint a kitüntetés „annak a felszentelt (aktív vagy nyugalomba vonult), feddhetetlen életű magyar vagy külföldi lelkésznek adható, aki a magyar evangélikusságért sokat tett".

A Károli Gáspár díj átadásakor dr. Fabiny Tibor, az Ordass Lajos-díj átadása alkalmával pedig dr. Boleratzky Lóránd méltatta a kitüntetett sok évtizedes munkásságát, szerteágazó szolgálatát. A továbbiakban a két elhangzott laudáció segítségével foglaljuk össze Dr. Pósfay György életének legfontosabb állomásait.

Dr. Pósfay György 1921. június 18-án született Budapesten. A Deák téri evangélikus templomban keresztelték meg, majd elemi és középiskolai tanulmányai után – éppen hetven esztendővel ezelőtt! – 1939-ben iratkozott be a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Sopronban működő Evangélikus Hittudományi Karára. Teológiai tanulmányai idején nagy hatást gyakorolt rá Dr. Sólyom Jenő egyháztörténész professzor, aki egyben cserkészcsapatának a parancsnoka is volt.

Kitűnő szigorlati vizsgái után 1943. szeptember 13-án szentelte lelkésszé Raffay Sándor püspök. Szegeden, majd Budapest – Fasori gyülekezetben végzett segédlelkészi szolgálatot.

1946. novemberében Ordass Lajos püspök ösztöndíjjal Svédországba küldte, Uppsalaban, majd Lundban tanult, s egyúttal magyar nyelvű istentiszteleteket tartott a kint élő magyaroknak.

1947-ben részt vett mint magyar delegátus a Lutheránus Világszövetség alakuló ülésén Lundban, az ülésen résztvevő külföldiek számára az ugyancsak delegált Leskó Bélával nagyszerű kiállítást rendeztek.

„Egyházunk utazó nagyköveteként" köszöntötték őt kollégái 80. születésnapja alkalmából. „Nagyköveti tiszte – írta ekkor Pátkai Róbert – azzal kezdődött, hogy 1948. augusztus 22-én az Egyházak Világtanácsának gyűlésén Amsterdamban Vajta Vilmossal és Leskó Bélával együtt képviselte a Magyarországi Evangélikus Egyházat, miután az egyház egyetlen hazai képviselőjének, D. Ordass Lajos püspöknek, a Lutheránus Világszövetség alelnökének kijutása, az akkori államhatalom tiltása miatt nem sikerült." A püspök sürgönyön üzent neki: „folytasd tanulmányaidat!". Így maradt külföldön a mai napig.

Miután 1948 tavaszán még ösztöndíjasként egy szemesztert hallgatott az Egyesült Államok-beli Augustana College teológiáján, 1949 őszétől három éven keresztül a clevelandi Elsö Magyar Evangélikus Egyház lelkészeként szolgált.

1952-ben az Amerikai Evangélikus Egyház vezetősége Venezuelába küldte, hogy pásztorolja az oda kivándorolt magyar és más nemzetiségü protestánsokat, s ott

egyházközséget szervezzen. Ebben az időszakban épült fel a caracasi „Feltámadás" templom, ahol magyar, svéd, német, angol és spanyol nyelven is tartott istentiszteleteket. Venezuelán kívül ellátta a magyarok lelkigondozását Kolumbiában, Ecuadorban, Peruban és Chilében is. Az 1956-os magyar forradalom leverése után fontos szerepet játszott mintegy ezer magyar menekültnek Venezuelában történő letelepedésénél is.

1959-ben feleségül vette Bruckner Győző miskolci jogakadémiai dékán unokáját. Feleségétől egyházi munkájában is jelentős segítséget kapott.

1971-ben a Lutheránus Világszövetség genfi központja meghívta latin-amerikai referensnek. Kilenc évig látogatta a gyülekezeteket, az egyházi központokat és iskolákat Mexikótól Tűzföldig, majd 1980-tól 1986-ban történt nyugdíjba vonulásáig a Világszövetség missziói referense volt.

Európába való visszatérte után rendszeresen részt vett az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia szervezésében. 1986. július 1-től átvette Terray Lászlótól az Európai Rádió Misszió magyar nyelvű adásának vezetését. Az adásokat a Monte Carlo-i rádióadó közvetítette kelet felé. Ezzel – Terray László szavaival – „Pósfay György mentette meg a Norvég Egyházi Misszió és az *Útitárs* magyar nyelvű rádiószolgálatát az összeomlástól." A magyarországi politikai helyzet változásával Gáncs Péternek adta át ez a szolgálatot.

Huszonöt éven keresztül a genfi és a lausanne-i magyar protestánsok lelkésze is volt. Nyolcvanöt éves korában, 2006-ban mondott le erről az önkéntes feladatról.

Pósfay György a sokirányú és sokoldalú nemzetközi egyházi szolgálatai mellett jelentős tudományos munkásságot is végzett. Legendásan híres emlékezőtehetsége, történelmi tanulmányokra és az egyháztörténeti kutatásokra predestinálta. 1959-ben az Egyesült Államok-beli Western Reserve Egyetem Bölcsészettudományi Karán Clevelandben mesterfokozatot, 1965-ben a svédországi Lundi Egyetem Teológiai Karán teológiai karán dogmatikából pedig licenciátust szerzett. Végül 1991-ben a teológiai tudományok doktora lett a Budapesti Evangélikus Hittudomány Egyetemen.

Pósfay György rendszeresen előadója volt a nemzetközi Luther kongresszusoknak. 1991-ben egyik fő előadója volt az Eric Gritsch által szervezett gettysburgi Martin Luther Colloquimnak.

Évtizedek óta kutatási témája Luthernek a keresztény egyház egyetemességéről szóló tanítása. Erről a témáról írta doktori értekezését is, amely 1997-ben meg is jelent könyv formájában *„A Földön élő egész egyház" - Mit tanított Luther Márton az egyház egyetemességéről?* címen.

*

Dr. Pósfay György személyében olyan valaki vehette át az Ordass-díjat, aki nemcsak a nagyvilágon szétszórt magyar és nem magyar anyanyelvű evangélikusok/protestánsok szolgálatát végezte a legtöbbször erején felül, de hűséges maradt az őt külföldi szolgálattal megbízó püspökéhez is.

Dr. Pósfay Györgynek – sokak Gyurka Bácsijának – teológiai és lelkészi szolgálatáért szívből gratulálunk. Őt és Szeretteit Pál apostol szavával köszöntjük: „Maga a békesség Istene (...) szenteljen meg titeket teljesen, és őrizze meg a ti lelketeket, elméteket és testeteket teljes épségben, feddhetetlenül a mi Urunk Jézus Krisztus eljövetelére. Hű az, aki elhív erre titeket; és ő meg is cselekszi azt" (1 Tessz 5,23). Tisztelő szeretettel: a Szerkesztőség.

Dr. Szentpétery Péter

Kétszáz éve született Charles Darwin, százötven éve jelent meg fő műve (2. rész)

II. Teológiai problémák, válaszok és „összeegyeztetés"

Legutóbbi számunkban, az első részben Darwin tanításának filozófiai és tudományos előzményeivel foglalkoztunk, és ismertettük életét. A mostani, II. részben a darwinizmus, ill. bármiféle evolucionista szemlélet által felvetett két fő probléma és a teológusok, az egyházak többségének egyre elfogadóbb válaszai, „összeegyeztetési" kísérletei kerülnek sorra. A harmadik, befejező részben pedig majd a hívők számára – első hallásra - a leginkább problémát okozó tényező, az idő.

1. Darwin problémája - a tanítás két fő teológiai problémája

Vallási meggyőződését illetően Darwinról, amint az előző rész végén említett temetési beszéd is utalt rá, különféle véleményeket hallunk az odaadó keresztény hit és a harcos ateizmus között. Gyermek- és ifjúkorában a legcsekélyebb kétsége sem volt a Biblia mint könyv igazsága felől, és ez a hite a Beagle fedélzetén is megmaradt. A szárazföldre csak egy könyvet vihetett magával, ez pedig Milton: *Elveszett Paradicsom*a volt. A hajón Lyell művének két kötetét is olvasta. A föld körüli út után kezdték gyötörni a kételyek: „Azért, hogy elkerüljem annak kijelentését, mennyire hiszek a Materializmusban, csak annyit mondok, hogy az érzések, ösztönök, a tehetség fokozatai, amelyek örökletesek, azért olyanok, mert a gyermek agya a szülőkére hasonlít." „... az ember elméje nem tökéletesebb mint az állatok ösztönei mindenféle körülmény vagy test változásához. – Származásunk akkor az eredete gonosz szenvedélyeinknek! – Az Ördög, Pávián formájában a nagyapánk!" – írta naplójába 1838. szeptember 30-án.[1] „Materializmusa" azonban nem több a Comte hatásának tulajdonítható pozitivizmusnál. Fő művében is a pozitivizmus és a teológia keveredése a leginkább lenyűgöző. Darwin számára nem volt valós válasz az élet kegyetlenségére, fájdalmára, pazarlására, hogy Istennek általunk nem ismert céljai lehetnek vele. Semmilyen cél nem adhatott felmentést az ilyen eszközök használatához. A természet számunkra elrettentő, erkölcsi problémákat felvető megoldásai azonban nem annyira fájdalmasak, ha vak erőket, mindenekelőtt a Természetes Kiválaszt(ód)ást *(Natural Selection)* teszünk felelőssé értük. Isten és a világ viszonya megmagyarázhatatlan, ezért egyedül az Őt kizáró pozitív tudomány az, amely intellektuálisan koherens és erkölcsileg elfogadható. Isten jóságának, becsületességének kérdését tehát nem lehet elválasztani a fajok eredetének kérdésétől:[2] „Sokan a legkiválóbb szerzők közül is, úgy tűnik, teljesen meg vannak

[1] *Darwin's Early and Unpublished Notebooks* (Transscript and Notes by P. H. Barrett, E. P. Dutton), New York, 1974, M (189.) http://darwin-online.org/contentblock?hitpage=1&viewtype=text18Cpageseq=1 (2008. 01. 17.) Vö.: Jáki Szaniszló: *Mi az Egész értelme?* (ford.: Sághy Marianne). Ecclesia, Bp., 1993. 49.

[2] Vö.: Gillespie, Neil C.: *Darwin and the Problem of Creation*. The University of Chicago Press, Chicago-London, 1979, 124 kk.

elégedve azzal a felfogással, hogy minden egyes faj külön lett megteremtve. Az én véleményem szerint mindazzal, amit a Teremtő által az anyagra kényszerített törvényekről tudunk, jobban összhangban áll, ha a Föld múlt és jelen lakóinak létrejöttét és elpusztulását másodlagos törvények vezérlik, akárcsak az egyén születését és halálát. Amióta én az élőlényeket nem külön teremtetteknek látom, hanem olyan lények leszármazottainak, melyek az első kambriumi rétegek lerakódása előtt éltek, szinte megnemesültek a szememben."[3]

A theodicea problémájának ez a „megoldása" a válasz az emberi lét problémájára is. Fő művében Darwin még visszariadt attól, hogy az állati származást az emberre is nyíltan kiterjessze. Ha azonban, mint *Az ember származásá*ban írja, mi is ugyanazon vak természeti folyamatok termékei vagyunk, akkor nem kell az ember istenképűségével, különleges helyzetével és örök céljával bajlódni: „Tudom, hogy az ebben a műben levont következtetéseket egyesek nagyon vallásellenesnek fogják tartani, de aki vádol, kénytelen lesz bebizonyítani, miért vallásellenesebb dolog megmagyarázni, hogy az ember, mint külön faj valamely alsóbbrendű alaktól származik a változás és a természetes kiválasztás törvénye útján, mint az egyén születését a közönséges szaporodás törvényével magyarázni."[4]

A fentiek értelmében azt mondhatjuk, hogy a teológiát végzett Darwin tanítása és nyomában bármilyen evolúciós szemlélet két alapvető teológiai problémát vet fel. Ezek pedig, a könnyebb áttekintés kedvéért fordított sorrendben: 1. Elfogadható-e a fokozatos kialakulás Isten teremtési módszereként, különös tekintettel az ember különleges helyzetére? 2. Mennyire tartható az eredeti jó teremtés részének a fokozatos kialakuláshoz nélkülözhetetlen szenvedés és halál, különösen is az ember esetében?

2. Elfogadás - egyre inkább

Charles Kingsley (1819-1875), későbbi westminsteri kanonok, Viktória királynő udvari káplánja, a kereszténységszociális mozgalom egyik alapítója már a mű hivatalos megjelenése előtt, november 18-án köszönetet mondott Darwinnak, amit a második kiadásban már említ: „Egy ünnepelt szerző és egyházi ember írta nekem, hogy 'fokozatosan belátta, éppoly nemes koncepció az istenség számára, ha azt hisszük, hogy csak néhány eredeti formát teremtett, amelyek képesek voltak az önfejlődésre más szükséges formákká, mint azt hinni, hogy a teremtés friss cselekményére volt szüksége, hogy betöltse az űröket, amelyeket törvényeinek működése okozott.'"[5]

Legismertebb az elhíresült vita Samuel Wilberforce oxfordi püspök (1805-1873) és „Darwin buldogja", Thomas Henry Huxley (1825-1895) között Oxfordban, 1860. június 30-án. Az először matematikát tanult teológus nem sokkal a vita előtt alapos recenziót írt Darwin művéről, amelyben nyilatkozatra kéri arról, hogy az emberre is ugyanúgy érvényes-e a természetes kiválasztódás mint az állatokra. A vitában állítólag azt kérdezte Huxleytól, hogy a nagyapján vagy a nagyanyján keresztül

[3] Darwin, Charles: A fajok eredete (ford.: Kampis György). Typotex, Bp., 2000. 430.

[4] Darwin, Charles: *Az ember származása és a nemi kiválasztás* (ford.: Katona Katalin). Gondolat, Bp., 1961. 673.

[5] Darwin: *A fajok*... 424.

vezeti-e le állati származását. Huxley azt felelte, hogy a befolyását, tehetségét a tudomány lejáratására használó nagyapával szemben inkább a majmot választaná. Az I. részben már említett Frederick Farrar kanonok, Darwin búcsúztatója szerint a kérdés valójában valahogy így hangzott: „Ha valaki hajlandó lenne visszavezetni a származását egy majomra mint a nagyapjára, hajlandó lenne-e hasonlóan visszavezetni (...) a nagyanyja részéről?" Wilberforce valójában ellenszenvet akart ébreszteni a nők megalázásával szemben. Huxley nem a saját érvelése miatt kiálthatta ki magát győztesnek, hanem azért, mert ellenfele a tudomány helyett az érzelmekre apellált, ezért úgy tűnt, hogy megfeledkezett a jó modorról.[6]

Frederick Temple (1821-1902), későbbi canterburyi érsek a vita utáni napon tartott prédikációjában Isten és a Természet Könyvének azonossága mellett szállt síkra. Nem zárta ki az ember testi fejlődését, akibe azután Isten később lehelte a lelket.[7] Fia, William Temple (1881-1944), az ökumené élharcosa, 1942-től szintén érsek szerint csodálatot érdemel, hogy 1 Móz 1 milyen közel áll az evolúciós folyamat tudományos leírásához. [Nem igazán.] A dolgok léte létrejöttük folyamatában van.[8]

Németországban David Strauss (1808-1876) gondolkodását döntően meghatározta Darwin tanítása, különösen is az „emberré válásról": „Ki gondolná, hogy olyan sokan – nem csupán laikusok, hanem még természetkutatók is, bár hisznek Isten emberré válásában, az állat emberré válását, a majomból emberré fejlődéssel történt előrehaladást hihetetlennek találják?"[9] Strauss az ateista jénai professzor, Ernst Haeckel (1834-1919), Darwin legfontosabb európai népszerűsítője gondolkodását is jelentősen befolyásolta.

Wallace, az elmélet Darwintól független szerzője nem volt agnosztikus vagy ateista, hanem a spiritizmus egyik legfontosabb képviselője lett. Haeckelt így bírálta: „Az ember az, aki állandóan gyarapítja ismereteit az univerzum hatalmasságáról és titkáról, akkor tehát hogyan állíthatja bármelyik részének kutatója, mint Haeckel, hogy csak fokozati különbség van közte és az állatvilág többi része között?"[10] „... volt a teremtésnek egy következő cselekménye is, az, hogy az embernek, amikor majomszerű őseiből kibontakozott, szellemet vagy lelket adott."[11]

A teista evolúció talán legfontosabb „alapító atyja", Amerikában mindenesetre, nem is teológus, hanem a Harvard botanikusa, Asa Gray (1810-1888) volt: „A fontos, amit tennünk kell, hogy helyesen fejlesszünk ki evolúciós teleológiát, és a nagyszerű alkalmazkodás példái alapján úgy mutassuk be a tervezés érvét, hogy mindkét oldalnak szóljon. Keresztyén embereknek úgy, hogy meg legyenek vele elégedve, és (...) megtanulják csodálni, hogy az isteni művek lépésről-lépésre valósultak meg a természet rendszerében, és az antiteista [ateista] embereknek meg

[6] Lucas, John Randolph: *Wilberforce and Huxley: A Legendary Encounter* (2003) http://users.ox.ac.uk/~irlucas.html (2007. 07. 13.) Farrar 1899-ben idézi fel Huxley fiának, Leonardnak a vitát.

[7] Temple, Frederick: *The Relation between Religion and Science* (London, 1885) 176-185.

[8] Temple, William: *Nature, Man and God.* Macmillan and Co., London, 1940. 49., 101.

[9] Srauss, David F.: *Der alte und der neue Glaube. Ein Bekenntniß.* Verlag von Emil Strauß, Bonn, 1873[6] 205.

[10] Wallace, Alfred R: *Is Nature cruel? The Purpose and Limitations of Pain. The World of Life*, 1910. 369-384 8370.) www.wku.edu/~smithch/wallace/S732CH19.htm .(2007. 07. 12.)

[11] Uő: Evolution can't explain the soul. *The World Magazine*, 19 November 1910. 7. www.nhm.ac.uk/nature-online/collections-at-the-museum/wallace-collection/item.jsp?itemID=147&theme=Spiritualism.htm (2007. 07. 13.)

kell mutatni, hogy irányító bölcsesség nélkül semmi sem lett, és semmi sem hihető."[12] - Darwin azonban nem azért „mutatott ajtót" a természet kegyetlenségeit megengedő Teremtőnek, hogy mint felülmúlhatatlan tervezőt az ablakon engedje „visszacsempészni".

Amerikában a 19. században a presbiteriánus Charles Hodge (1797-1878), a princetoni szeminárium rektora volt a darwini tanok legismertebb ellenfele. Szerinte „... abszolút hihetetlenebb elméletet még sohasem vezettek elő az emberek között." Híres végkövetkeztetése: „Mi a darwinizmus? Ateizmus. Ez nem azt jelenti, (...) hogy maga Mr. Darwin és mindazok, akik elfogadják nézeteit, ateisták, de azt jelenti, hogy elmélete ateista; hogy a tervezés kizárása, amint dr. Gray mondja, egyenértékű az ateizmussal."[13] Hodge ugyanakkor elfogadta a hosszú korokat, lényegében a nap-korszak elmélet híve volt. - Az agnosztikus-pozitivista filozófus Herbert Spencer (1820-1903) hatása Amerikában Darwinéval vetekszik. Ő már előtte kidolgozta a maga fejlődéselméletét. „A legalkalmasabbak túlélése" *(survival of the fittest)* kifejezés is tőle származik, amelyet Darwin az 5. kiadásban (1869) vett át. Spencernek a gyors társadalmi haladásba vetett hite befolyásolta biológiai szemléletét is. A szociáldarwinizmust helyesebb volna szociálspencerizmusnak nevezni.[14]

A katolikus egyház sohasem ítélte el nyíltan Darwin tanítását, és műveit sem tette indexre. Az I. Vatikáni Zsinat 1870-ben a *Dei Filius* dekrétumban nem említ kifejezetten evolúciót, de nyilvánvaló, hogy a tévedések között az ateista evolúciós felfogást is szem előtt tartja.[15] IX. Pius pápa (1846-1878, sz. 1792) 1877-ben egy levélben őszintén megírta véleményét: „... a kevélység, miután megtagadta minden dolgok Teremtőjét, és függetlennek nyilvánította az embert, azt kívánva, hogy az a saját maga királya, papja és istene legyen -, a kevélység oly messzire megy, hogy az ember az esztelen barmok szintjére alacsonyítja le magát, sőt talán az élettelen anyagéra, önkéntelenül is megerősítve az isteni kijelentést: Ha jön a kevélység, jön a szégyen is."[16] (Péld 11,2)

A sokak által hivatkozott elmozdulás 1950-ben, XII. Pius (1939-1958) *Humani generis* enciklikájával következett be. Ez az első tanítóhivatali megnyilatkozás, amely néven nevezetten foglalkozik az evolúció tanával: „Egyesek az ún. evolúciós rendszert, annak okosság és belátás nélkül való alkalmazásával minden dolog eredeteként fogadják el és érvényesítik, annak ellenére, hogy az magán a természettudományi területen sincs bebizonyítva elvitathatatlanul, s vakmerően fenntartják a folytonos fejlődésnek alávetett világmindenség monisztikus és panteisztikus elgondolását." Ugyanakkor „a már létező és élő anyagból származó emberi test"

[12] Gray, Jane L.: (ed.) *Letters to Asa Gray*. Houghton Mifflin, Boston and New York, vol 2, 1893, 656. (14 August 1875)

[13] Hodge, Charles: *What is Darwinism?* Scriber, Armstrong, and Co., New York, 1874. www.gutenberg.org/files/19192/19192-h/19192-h.htm (2007. 07.) 143., 176.

[14] Young, Robert M.: *The Development of Herbert Spencer~Concept of Evolution*. Warsaw: Ossolineum, 1967, vol. 2, 273-278. www.human-nature.com/rmyoung/papers/spencer1.html (2007. 07. 16.)

[15] Denzinger, Heinrich – Hünermann, Peter: *Hitvallások és az Egyház tanítóhivatalának megnyilatkozásai.* (Fila Béla és Jug László fordításának felhasználásával összeállította Romhányi Beatrix és Sarbak Gábor). Örökmécs Kiadó, Bátonyterenye – Szent István Társulat, Bp., 2004. DH 3001-től

[16] White, Andrew Dickson: *A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom*. Appleton, New York, 1896. 96. www.infidels.org/library/historical/andrew_white.html (2008. 12. 09.)

eredetére vonatkozó kutatásokat a tanítóhivatal nem tiltja, de a lelkek közvetlen isteni teremtését a katolikus hit alapján vallani kell. - A kinyilatkoztatás forrásai és a tanítóhivatal határozata szerint azonban az eredeti bűn egy Ádám által egyénileg, valóságosan elkövetett bűnből származik.[17] - Ez utóbbi kijelentésre már kevesebbet szoktak hivatkozni.

A jezsuita Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955) költői látomásban azonosítja az isteni teremtést és az evolúciót, amelynek végső célja, Ómega-pontja Krisztus.[18] Rendtársa, Karl Rahner (1904-1984) adottnak tekinti az evolutív felfogást, és ebbe illeszti a krisztológiát. A világ aktív önmeghaladás, önfelülmúlás során lesz egyre teljesebbé. Az utolsó az ember teljes önfelülmúlása Istenbe, ennek kezdete és abszolút garanciája az Istenember, az *unio hypostatica*.[19] Jáki Szaniszló (1924-2009) hevesen és szellemesen bírálja az ateista evolucionistákat a cél(szerűség) tagadása miatt, de a kreacionistákat és Teilhard-t is.[20] Nézeteit röviden így lehet összefoglalni: Darwin nem, evolúció igen.

II. János Pál 1996-ban, a Pápai Tudományos Akadémiához intézett, széltében hivatkozott üzenete szerint a Humani Generis óta szerzett ismeretek nyomán az evolúció „több mint hipotézis". Az értelem, a lélek azonban nem lehet az anyag járulékos jelensége.[21]

Christoph Schönborn bíboros, bécsi érsek 2005. július 7-én a *New York Times*ban állásfoglalást tett közzé, amelyben az élet tervezettsége mellett érvelt. „Bármilyen gondolati rendszer, amely tagadja, vagy megkísérli kimagyarázni a túlnyomórészt a tervezés mellett szóló bizonyítékokat, ideológia és nem tudomány."[22] Az állásfoglalást még katolikus tudósok részéről is kísérő felhördülés nyomán XVI. Benedek pápa egykori tanítványai, doktoranduszai éves konferenciájának *(Schülerkreis)* témájául 2006-ban teremtés és evolúció viszonyát választotta. A pápa többek között úgy foglalta össze az elhangzottakat, hogy az anyagnak is van racionalitása, lehet olvasni, van benne matematika, akkor is, ha az evolúció útján sok az irracionális elem, a pusztulás. A természetben található racionalitás azonban még nem enged belátást Isten tervébe, megmarad az esetlegesség, a borzalom rejtélye.[23]

A Vatikán által idén március 3-7. között az évforduló alkalmából rendezett konferenciára nem hívták meg az ellenzőket. William Levada bíboros, a Hittani Kongregáció prefektusa támadta „a biblia fundamentalista magyarázóit", amely magyarázatot ők az iskolákban az evolúció mellett vagy helyett szeretnének tanítani. Ugyanakkor „a darwinisták pápájának" tartott Richard Dawkins oxfordi zoológust is elítélte, mivel „abszurd" az a feltevés, hogy az evolúció Isten nem-

[17] DH 3877, 3896, 3897

[18] Teilhard de Chardin, Pierre: *Az emberi jelenség* (ford.: Bittei Lajos és Rónay György). Gondolat, Bp., 1973.

[19] Rahner, Karl: *A hit alapjai. Bevezetés a kereszténység fogalmába* (ford.: Endreffy Zoltán). Agapé, Szeged, 1998. 152 k.

[20] Jáki Szaniszló: l. 1. jegyz. és *A tudomány Megváltója* (ford.: Scholtz Kinga), Ecclesia, Bp., 1990. 226 kk.

[21] *Message to the Pontifical Academy of Sciences*, by Pope John Paul II (L'Osservatore Romano translation from the French) 1996. http://cin.org/users/james/files/message.htm (2005. 11. 17.)

[22] Schönborn, Christoph: Finding Design in Nature. *The New York Times*, 7 July 2005. www.nytimes.com/2005/07/07schonborn.html?oref=login (2007.07. 15.)

[23] *Schöpfung und Evolution. Eine Tagung mit Papst Benedikt XVI. in Castel Gandolfo.* Sankt Ulrich, Augsburg, 2007. 149 k., 160 kk.

létét bizonyítja.[24] A Vatikán nyilván a középutat tartja elfogadhatónak: nem akar „tudományellenesnek" látszani, ugyanakkor kénytelen elítélni a „tudományos" ateizmust.

E felfogás tekintetében eléggé „jól áll" az ökumené. Rowan Williams canterburyi érsek is elítélte a kreacionizmus iskolai tanítását, arra való hivatkozással, hogy a Biblia nem egy elmélet a sok közül. - Valóban nem, de a teremtés a mi elképzeléseinktől függetlenül úgy és akkor történt, ahogyan és amikor... - Azt sem fogadja el, hogy Darwin elmélete mindenre érvényes elmélet lenne, így a kultúrára is, ahogyan Dawkins vallja.[25] Ugyanez a szemlélete a német egyházak tanulmányi anyagának is: a kreacionizmus (a világ korától függetlenül) helytelenül, természettudományos módszerekkel akarja kimutatni Isten beavatkozását az evolúcióba, de Dawkins is elítélendő.[26] Ulrich Körtner, a rendszeres teológia bécsi professzora szerint sincs az evolúcióban természettudományos szempontból megfigyelhető tervezettség. Ez a kihívás kifejezetten hasznos a teológiának és a hitnek, mert megvédi az élet értelmére és a theodiceára vonatkozó felszínes válaszoktól.[27] - De mi van akkor, ha – Darwin nyomán - a tervezettség nélküli evolúció elfogadása a felszínesség?

3. Darwin lángja - világégés

Jürgen Moltmann szerint „az evolúció a világítélet egyfajta végrehajtása a gyengén, betegen és alkalmatlanon. Ha az ember átveszi ezt az üzenetet, gyorsan eljut az eutanáziához, vagyis a *lebensunwertes Leben* elpusztításához. Krisztusnak az evolúció megváltójává is kell lennie, ha azzal együtt gondolunk rá."[28] Már Karl Barth (1886-1968) is elítélte a darwinista dogmatizmust, noha elfogadta a fejlődéstant. Mindig is aktuális marad, amit a 19. századról mond: „Éppen ennek a századnak kellett az emberszabású majom és a majomember századává lennie. Nem Darwin tette azzá, hanem mert [a század] nem látta a valódi embert annak minden lehetősége előtt, ezért kellett, hogy legyen egy Darwinja, és ezért kellett a természettudományos és teológiai antidarwinistáknak oly erőtleneknek lenniük vele szemben." Az embernek már azelőtt ismernie kell az emberit, hogy annak jelenségeivel foglalkoznék, különben látó szemmel is vakká lesz. Vagyis arról fogja meggyőzni

[24] Owen, Richard: Vatican says Evolution does not prove the non-existence of God. *Times*, March 6, 2009 www.timesonline.co.uk/tol/comment/faith/article5859797.ece (2009. 09. 11.) és Serratelli, Bishop Arthur J.: Benedict XVI. adresses a Vatican conference on evolution and Christianity *AD2000* Vol 22 No 3 (April 2009) 3. www.ad2000.com.au/articles/2009/apr2009p3_3004.html (2009. 09. 11.) Vö.: Dawkins, Richard: *Isteni téveszme* (ford.: Kepes János). Nyitott Könyvműhely, Bp., 2007. Dawkins műve külön tanulmányt „érdemel".

[25] Rusbridger, Alan: Interview: Rowan Williams. *Guardian*, Tuesday 21 March 2006. www.guardian.co.uk/world/2006/mar/21/religion.uk/print (2009. 09. 11.) és Williams, Rowan: *How Religion is Misunderstood*. www.archbishopofcanterbury.org/1533 (2009. 09. 11.) 2.

[26] EKD-texte 94. *Weltentstehung, Evolutionstheorie und Schöpfungsglaube in der Schule*. Hannover, 2008. www.ekd.de/download/ekd_texte_94.pdf (2008. 06. 30.)

[27] Körtner, Ulrich H. J.: Schöpfung, Kosmologie und Evolution. Zum Stand der Diskussion zwischen Theologie und Naturwissenschaften. In: Körtner, Ulrich H. J. – Popp, Marianne (Hg.): *Schöpfung und Evolution – zwischen Sein und Design*. Böhlau Verlag, Wien – Köln – Weimar 2007. 65-84. (84.)

[28] Moltmann, Jürgen: *Der Weg Jesu Christi. Christologie in messianischen Dimensionen*. Chr. Kaiser Verlag, München, 1989. 320 k.

magát, hogy igazi valósága az, ami az állattal és a kozmosz többi részével összeköti.[29] - E meggyőződést „legsikeresebben" a 20. század diktátorai, tömeggyilkosai képviselték.

Hamvas Béla (1897-1968), az evangélikus lelkész-tanár fia így ír az újkorról: „Teljesen függetlenül attól, hogy az elméletek a valóságnak megfeleltek-e vagy sem, az úgynevezett tudomány hatása azon múlt, mennyire tudták a klerikalizmus világképét kompromittálni. Később egy Kant, egy Darwin vagy Haeckel vagy Freud esetében alig marad más, mint a vigyorgó kárörröm, amelynek sikerült a középkort lelepleznie, és a szocializmus sem egyéb, mint gyűlölködő visszaköpködés az eredetre, vagyis a kereszténységre, és a materializmus sem más, mint bosszú a középkori spiritualizmuson. A majomtól való származás hipotézise semmi egyéb, mint grimasz az isteni származás gondolatára, és enélkül nem is érthető, és a fontos benne nem az, hogy tény, hanem hogy sért."[30] Ezt utóbbi mondatot mindenképpen kár lenne tagadni. A szándék akkor is ez volt, ha valóban az állatvilágból emelkedtünk ki... Freud (1855-1939) szerint az emberiség második fordulata Kopernikusz után az, hogy Darwin és Wallace nyomán rájött az állatvilágból való leszármazására és állati természetének kiirthatatlanságára.[31]

Az eugenika, amelynek atyja Francis Galton (1822-1911), Darwin unokatestvére, az emberi populáció feljavítását, a rossz „állomány" háttérbe szorítását tűzte ki céljául. Ennek híve volt Winston Churchill, G. B. Shaw, H. G. Wells és az USA elnökei közül is Th. Roosevelt és C. Coolidge. A legnagyobb „tökélyre" persze Hitler és társai vitték. Hitlerre Nietzschén és Haeckelen túl két amerikai mű hatott döntően.[32] A rasszizmus persze ma már a legelkötelezettebb evolucionisták számára sem szalonképes.

Karl Marx (1818-1883) Darwin művében vélte megtalálni társadalom-mérnökségének tudományos megalapozását: „Darwin írása igen jelentős és kapóra jön nekem mint a történelmi osztályharc természettudományos alátámasztása. (...) Minden fogyatékossága ellenére itt először kap a 'teleológia' a természettudományban halálos döfést..."[33] Friedrich Engels (1820-1895) Marx temetésén Darwin tanát nevezte meg közvetlen előzményként: „Darwin a szerves fejlődés törvényét fedezte fel – Marx az emberi történelem fejlődési törvényét..."[34] Lenin, Sztálin, Mao Ce-Tung és társaik azután „gyorsított eljárással", „szervesen" alkalmazták is e „törvényt".

---

[29] Barth, Karl: *Die Lehre von der Schöpfung*. KD III/2. Evangelischer Verlag AG, Zollikon-Zürich, 1948. 104 k.

[30] Hamvas Béla: Északi korona (Tiszapalkonya, 1962. január 19.). In: *Patmosz I.* (2) www.terebess.hu/keletkultinfo/patmosz2.html_Toc38959464 (2008. 06. 04.) 1-13. (8 k.)

[31] Freud, Sigmund: *Bevezetés a pszichoanalízisbe* (ford.: Hermann Imre). Gondolat, Bp., 1986. 234.

[32] Taylor, Ian T.: *In the Minds of Men. Darwin and the New World Order*. TFE Publishing, Toronto, 1991[3] 408 k. A két mű: Grant, Madison: *The Passing of a Great Race*. Charles Scribner's Sons, New York, 1916. www.n9s.org/PassingOfGreatRace.pdf (2007. 08. 19.) Hitler „Bibliájának" nevezte a „fajszennyezésről" szóló könyvet a szerzőnek írt levelében. - Laughlin, Harry Hamilton: Eugenical Sterilization in the United States. *Psychopathic Laboratory of the Municipal Court of Chicago*, December, 1922, 445-452. www.people.fas.harvard.edu/wellers/laughlin/Laughlin_Model_Law.pdf (2007. 08. 22.)

[33] Marx, Karl: *Engelshez, Manchesterbe, 1860. december 19.* Marx és Engels művei 30., Kossuth, Bp., 1973. 125 k.

[34] Engels, Friedrich: *Karl Marx temetése*. Marx és Engels művei 19., 1969. 461.

A sorozat első részének végén idéztük Frederick Farrar westminsteri kanonoktól Darwin temetésén: „Minden sorában egy mélységesen tiszteletteljes lélek nemes, egészséges, kiegyensúlyozott csodálkozását olvasom, amelyet a legnagyobb csodálat gyújtott lángra Isten művei iránt."[35] Maga Darwin kedves, szerény, családját nagyon szerető ember volt, és támogatta a tűzföldi missziót és az iszákosmentést. Kétségei, vívódásai nagyon is érthetőek. Van-e valaki például ezen írás olvasói között, aki még sohasem érezte magát Adyval együtt „az Isten balján"?

Darwin tanítása azonban szerzőjének legjobb szándéka ellenére nagyon is „sikeresen" hozzájárult a szó eredeti és átvitt értelmében a világ lángba borításához. Még ha Isten (állítólag) a szenvedést, pusztulást, kegyetlenséget használta/használja fel a teremtés csodálatos műveinek megvalósításához, az embernek akkor sem így kellene „munkatársnak" lennie. Aki nem akar ellentétet látni, az nem is fog, és mondhatja, hogy a Darwin nyomán elterjedt felfogás összeegyeztethető a keresztyén hittel. Persze csak akkor, ha ezen írás szerzője és olvasói valóban ily módon kerültek erre a földre, és ősei(n)k egy bizonyos (vajon mennyi) időn túl visszafelé tekintve egyre inkább állatok voltak. Persze bármennyire is elfogadott a mai többségi tudomány által felállított világmodell, a tudomány természetéből következik, hogy sohasem végérvényes, sohasem lehetünk abszolút biztosak az igazságában. A teremtés ténye és módja megkülönböztethető, de nem választható szét teljesen, és nem állítható, hogy az utóbbi nem is igazán fontos. Miért érdekelne annyira bennünket, ha tényleg nem lenne az? Erről majd teremtés és idő viszonyában, a harmadik, befejező részben.

Újabb Ordass Lajos-hangfelvételek

Az evangélikus püspöktől fennmaradt archív hangfelvételek újabb elemét tesszük közkinccsé. A 23. zsoltárról elhangzott igehirdetése, valamint S. C. Michelfelderre, a Lutheránus Világszövetség első főtitkárára való visszaemlékezése, amely letölthető a Missziói Központ honlapjáról (http://misszio.lutheran.hu/2007/?oldal=archivhangtar), most CD-n (1200 Ft) is megvásárolható.

Továbbra is kapható "A hit hallásból van..." sorozatban korábban megjelent, tíz áhítatot tartalmazó *Útravaló – Ordass Lajos püspök áhítatai* CD (1200 Ft) és kazetta (800 Ft).

A kiadványok megrendelhetők az Evangélikus Missziói Központ címén: 1164 Budapest, Batthyány Ilona u. 38-40. Tel.: 06 1 400 3057. E-mail: evmis@lutheran.hu. További iratmissziós, evangelizációs és rádiómissziós anyagainkról honlapunkon tájékozódhat: http://misszio.lutheran.hu

[35] Young, Robert M.: Desmond and Moore's Darwin: A Critique. *Science as Culture* (no 20) 4, 1994. 393-424. (422.) http://human-nature.com/darwin/books/desmond.html (2007. 07.10.)

Tubán József

Újonnan kell születnetek!

„Ha valaki Krisztusban van, új teremtés az..."

„Te Izráel tanítója vagy, és ezt nem tudod?" – kérdezi Jézus Nikodémustól, amikor a zsidók vezető embere értetlenkedik a víztől és Lélektől való újjászületés szükségességének hallatán. (Jn 3,10)

Ahogyan talán mi magunk is gyakran értetlenkedünk, és bizonytalanul sodródunk a tévtanítások között, amikor arról hallunk, hogy a hívő ember más, mint a hitetlen, hogy a Krisztussal való találkozás valamilyen módon átformálja az ember életét. Ugyanakkor a tapasztalat az, hogy a magukat hívőknek tartó emberek életvitele gyakran nem tér el azokétól, akiknek semmit nem jelent hit, Isten, egyház. Máskor meg éppen az egyház – vagy már azon kívül eső, szektásodó kegyességi irányzatok – oldaláról érkezik a sokakat zavarba ejtő kérdés: te mikor, hogyan tértél meg? – és ha nincs válasz, vagy a kérdező nem ítéli azt megfelelőnek, máris készen áll a minősítés: ha nem tudsz felmutatni egyfajta látványos cezúrát, határvonalat a régi és az új életed között, nem is vagy igazán hívő ember.

Pál apostol tömören így nyilatkozik az újonnan születésről:

Ha valaki Krisztusban van, új teremtés az: a régi elmúlt, és íme, új jött létre.[1]

Az apostol kijelentése alapján három tételt fogalmazhatunk meg, amelyeket a következőkben tüzetesebben is megvizsgálunk:

1. ***Az ember teremtettsége, léte okán alkalmatlan arra, hogy megfeleljen hivatásának, ezért arra van szüksége, hogy új teremtéssé legyen.***

A Szentírás tanúsága szerint alapvető tény, hogy a világot Isten teremtette. Az Ószövetség kezdetén olvasható két teremtéstörténetben három közös vonást fedezhetünk fel. Az első az, hogy bár mindkét esetben más és másféleképpen, de a világot határozottan Isten teremti. (Gen 1,1; 2,4b) A második, hogy mintha mindkét teremtéstörténetben kiemelt szerepe volna az ember teremtésének. Isten az embert a lehető legnagyobb „műgonddal" hozza létre, a többi teremtményhez képest több időt, figyelmet áldozva rá. A régebbi történet szerint Isten az élet leheletét leheli az elsőként megteremtett férfi orrába, elhelyezi őt az Édenben, majd társat is ad mellé, a hozzá illő asszonyt. (Gen 2,7–8.18–25) A későbbi elbeszélés arról tanúskodik, hogy az embert Isten a saját képmására alkotja, rábízza a teremtett világot, és feladattal látja el az embert. (Gen 1,26–30) A harmadik közös vonás a két történetben az, hogy Isten mindent jónak teremtett. (Gen 1,31a) Az Éden kertje valóban maga volt az idilli, „paradicsomi" állapot. (Gen 2,10–14.25)

A történet folytatása azonban kevésbé idilli: a kísértő hangjára hallgató ember ugyanis elrontja a teremtettséget. (Gen 3,1kk) Az ókori (vagy még őskori?) ember számára érthetően, jelképes történetekbe burkolva adja tudtunkra ezt a Szentírás. A kígyó alakjában megjelenő kísértő bizalmatlanná teszi az embert Isten iránt, és ráveszi a jó és a rossz tudás fája tiltott gyümölcsének megkóstolására. A gyümölcs

[1] 2Kor 5,17

megízlelése után a férfi és az asszony rádöbben, hogy mezítelen, ezért fügefalevélből ágyékkötőt készítenek maguknak, majd Isten közeledtére elrejtőznek. (Gen 3,7–10) A látszólag jelentéktelen epizód hihetetlenül fontos: a teremtettség tényszerűen tökéletes, (Gen 1,31a) amibe természetszerűleg simul bele az, hogy az ember mezítelen, (Gen 2,25) ám az ember ezt a teremtői akaratot már nem fogadja el, megkérdőjelezi, és igyekszik azt a maga korlátolt lehetőségeivel felülbírálni, megváltoztatni. Így a fügefalevél nem a szemérmesség, hanem éppenséggel az Isten iránti bizalmatlanság jelképévé válik!

A történet folytatásában Isten példátlan büntetést oszt ki a vétkesek között. A büntetés lényege az emberre nézve az, hogy egyfajta önpusztító, felesleges körforgássá változtatja az amúgy tökéletesnek készült teremtettséget: az asszony számára fájdalommal jár az élet továbbadása, illetve a férjével való együttélés, a férfinak pedig úgy kell az arca verítékével megkeresnie a kenyerét, hogy közben tudatában kell lennie saját végességének. (Gen 3,16–19) Hogy az Édenből való kiűzetés után Isten bőrruhát készített a bűnös emberpárnak, (Gen 3,21) az aligha a gondviselés jele, noha mi általában ezt szoktuk belemagyarázni. Sokkal inkább utalhat arra, hogy az embernek egyszer és mindenkorra tudomásul kell vennie: olyan helyzetbe került, amelyből a legcsekélyebb esélye sincs kijutni Isten beavatkozása nélkül.

Káin és Ábel történetében azt látjuk, hogy az ember – a már bűnben fogant következő generáció – szembetalálkozik Isten titokzatosságával. Ahogyan egykor a szülők elrejtőztek az Éden fái között, most úgy rejti el magát Isten a fiúk elől, amikor egyikük áldozatát elfogadja, a másikukét nem. (Gen 4,4–5) A bűn által megfertőzött ember képtelen mit kezdeni ezzel a helyzettel, és az isteni figyelmeztetés ellenére elköveti a konkrét bűnt: Káin meggyilkolja Ábelt. (Gen 4,7–8) Vagyis: az isteni teremtettségből kiszakadt ember többé nem Teremtője képe és hasonlatossága, hanem egy önállóságát elveszített báb, aki képtelen ellenállni a bűnnek. Ezért aztán a gyilkos Káin szépunokája, Lámek már erényként énekel arról, hogy mindenkin véres bosszút fog állni, aki szembeszáll vele. (Gen 4,23–24) Az özönvíz után éppen ezért Isten úgy indítja útjára az új életet, hogy közben kijelenti: a kegyelmet nyert maradék embercsoport sem tökéletes, hanem alapvetően a bűn befolyása alatt áll, és megint csak az ő érthetetlen kegyelmén múlik, hogy a megmaradtak nem vesznek el. (Gen 8,21–22) Nem csoda, hogy Noé röviddel a kataklizma után boros fővel erkölcstelenül viselkedik, amire a fiai rálicitálnak tiszteletlenségükkel. (Gen 9,18kk) Bábel építésének története az ember végső kudarcát mutatja be. Az ókori világképben gondolkodva az égig érő torony jelkép: általa akar az ember visszakapaszkodni a mennybe, ahonnan kizáratott a bűne miatt. Az ismeretlen szerző azonban szarkasztikusan megjegyzi: miközben az építők az eget ostromolják, Istennek le kell szállnia a mennyből, hogy egyáltalán megnézhesse, mi is történik odalent... Majd összezavarja az emberek nyelvét, hogy meghiúsuljon a toronyépítők szándéka. Vagyis az ember ismét elbukik. (Gen 11,1kk)

E háttéren érthető meg az ember természetes állapota: ez pedig a bűn. Az ember anélkül, hogy bármilyen rosszat is tenne, bűnös állapotban van. Ezt az állapotot írja le az egyház az eredendő bűn fogalmával:

> *Tanítják továbbá, hogy Ádám bűnbeesése óta a származás természetes rendjében minden ember bűnösen születik. Tehát Isten félelme és Istenbe vetett bizodalom nélkül, bűnös kívánsággal. Ez az eredendő betegség vagy romlás valóságos bűn, kárhozatot és örök halált hoz most is azokra, akik a keresztség által és a Szentlélektől újjá nem*

születnek. Elítélik a pelagiánusokat és másokat, akik tagadják, hogy az eredendő romlás bűn. Ezek Krisztus érdemének és ajándékainak dicsőségét kisebbítve azt állítják, hogy az ember a saját természetes képességeiből is megigazulhat Isten színe előtt.[2]

Ez azt jelenti, hogy az embernek nincs önmagában szabad akarata, mert a bűnesetben rászabott büntetést lehetetlen emberi erővel semmissé tenni:

Az emberi természet ugyanis szolgaságra jutott, az ördög tartja rabságban, aki istentelen gondolatokkal és tévelygésekkel megzavarja, és mindenféle bűnre ösztönzi. És amiképpen az ördög csak Krisztus segítségével győzhető le, éppen úgy nem válthatjuk meg magunkat ebből a szolgaságból saját erőnkkel.[3]

A szolgaságból az következik, hogy bár az ember felelőssége megmarad, valójában nem képes úrrá lenni a saját erejével azon az állapoton, amelybe a bűneset következtében Isten ítélete taszította. Ez azt jelenti, hogy nem is tudjuk, mi az Istennek tetsző magatartás. Ha mégis „ráhibáznánk", akkor sem tudjuk követni az általa kijelölt utat. Bűnös gondolataink, szavaink, cselekedeteink vagy mulasztásaink nem azonosak magával a bűnnel, csupán következményei annak az állapotnak, amelyben az ördög kötözi meg az akaratunkat. E miatt az állapot miatt van rajtunk Isten ítélete:

Az emberi akaratnak van szabadsága olyan cselekedetek és dolgok közti választásra, amelyeket az ész saját erejéből felfog. El tud érni bizonyos fokú igazságot a világ szerint, vagyis cselekedetbeli igazságot, beszélhet Istenről, Istent bizonyos külsőleges cselekedetekkel tisztelheti, engedelmeskedhet a felsőbbségnek, a szülőknek; külsőleges cselekedetek közti választás tekintetében megtartóztathatja kezét gyilkosságtól, házasságtöréstől, lopástól. (...) Csakhogy a bűnös kívánság olyan erős, hogy a gonosz indulatoknak sokkal inkább enged az ember, mint a helyes belátásnak. (...) Célszerű tehát az a megkülönböztetés, amely szerint a szabad akaratnak a világ szerinti igazságot tulajdonítjuk, a lelki igazságot pedig az újjászületettekben működő Szentlélek kormányzásának.[4]

Ami igazán megrázó: ez az Isten ellen való állapot egyaránt „kitermeli" a bűnt és annak következményét is. Pál apostol ezt egy ma is aktuálisnak mondható konkrét példán, a homoszexualitás kérdésén keresztül világítja meg:

Akik azt állították magukról, hogy bölcsek, azok bolonddá lettek, és a halhatatlan Isten dicsőségét felcserélték emberek és madarak, négylábúak és csúszómászók képével. Ezért kiszolgáltatta őket az Isten szívük vágyai által a tisztátalanságnak, hogy meggyalázzák egymás testét. Akik az Isten igazságát hazugsággal cserélték fel, azok a teremtményt imádták és szolgálták a Teremtő helyett, aki áldott mindörökké. Ámen. Ezért Isten gyalázatos szenvedélyeknek szolgáltatta ki őket. Mint ahogy asszonyaik felcserélték a természetes érintkezést a természetellenessel, ugyanúgy a férfiak is elhagyták a női nemmel való természetes érintkezést, és egymás iránt gerjedtek fel kívánságukban; férfiak férfiakkal fajtalankodtak, de el is veszik tévelygésük méltó jutalmát önmagukban. És mivel nem méltatták Istent arra, hogy megtartsák ismeretükben, Isten kiszolgáltatta őket az erkölcsi ítéletre képtelen gondolkodásnak, hogy azt tegyék, ami nem illik. Ezért tele vannak mindenféle hamisággal, gonoszsággal,

[2] Ágostai hitvallás II. cikk
[3] Apológia II. cikk
[4] Apológia XVIII. cikk

kapzsisággal, viszálykodással, álnoksággal, rosszindulattal besúgók, rágalmazók, istengyűlölők, gőgösek, dicsekvők, találékonyak a rosszban, szüleiknek engedetlenek, kíméletlenek, szószegők, szeretetlenek és irgalmatlanok.[5]

A bűnös állapot, azaz az Istennel való szembefordulás, a hamis istenek követése olyan erkölcstelen magatartást eredményez, amely a maga erkölcstelenségében hordozza a büntetést. Emberi szempontból ez a büntetés a társadalom megvetése, vagyis hogy a homoszexualitás pusztán emberi szempontból is erkölcstelennek minősül. Egy Pál korabeli „normális" társadalom esetében legalábbis így volt ez, és ha ma ennek az ellenkezőjét tapasztaljuk, az csak azért van, mert kétezer esztendő – történelmileg mindössze egy szempillantás – alatt maga a társadalom, a közvélemény, a közerkölcs romlott meg annyira mindannyiunk bűnös állapota következtében, hogy az egykor erkölcstelent természetesnek tekinti. Pontosan ez az a végzetes körforgás, amelybe az ősszülők bűne taszította az egész emberi fajt, függetlenül attól, hogy melyikünk milyen és mennyi bűnt követett el élete során.

2. ***Az új teremtés Krisztus személyéhez és művéhez kapcsolódik, a tőle kapott és benne gyökerező hit által.***

A fentiekből következik, hogy az embernek a maga természetes állapotában semmilyen perspektívája sincs. Arra van tehát szükségünk, hogy valaki kívülről megváltoztassa a helyzetünket. Azaz: mivel a teremtés az ember hibájából megromlott, új teremtésre van szükség. A Szentírás ezt a külső, Isten cselekvésében megjelenő beavatkozást két kifejezéssel írja le. Amikor Isten szempontjából vizsgálja, akkor a szabadítás (σωτηρια) kifejezést használja, amikor az ember oldaláról, akkor megtérésről (μετανοια) beszél. Az ókori nyelvhasználat az első kifejezést elsősorban a rabszolga kiváltásával kapcsolatos aktusra alkalmazta: ez a párhuzam eleve azt jelenti, hogy valaki egy olyan helyzetből szabadít ki valakit – egyszer és mindenkorra! –, amelyből az illető a maga lehetőségei szerint képtelen lenne szabadulni.

A Szentírás ezt a cselekvést egyértelműen Jézus Krisztus keresztjéhez köti. (Mt 20,28; Róm 3,24; Ef 1,7; Kol 2,14; Tit 2,14) Történelme során az egyház éppen ebben az eseményben, Krisztus halálában és feltámadásában, illetve a róla és művéről vallott felfogásban jelölte meg azt az éles határvonalat, amely elválasztja egymástól a helyes és a téves tanítást. Az nevezhető keresztyénnek, aki Jézus Krisztust, a Fiút valóságos Istenként és valóságos emberként megfeszített és feltámadott második isteni személyt tekinti és vallja megváltónak. Mai liberális, sok egymás mellett élő igazságot eltűrő világunkban – és egyházunkban! – ugyanúgy ki kell mernünk jelenteni, mint egykor az atyáknak, hogy *„ez az egyetemes keresztény hit; aki ezt nem hiszi bizodalmas és tántoríthatatlan hittel, az nem üdvözülhet".*[6]

A megváltás az az isteni beavatkozás, amelyben nem egyenlő partnerként vesz részt az önállóságát a bűn következtében elveszített ember. A félreértések és téves magyarázatok pontosan abból erednek, hogy a bűn által megfertőzött ember kétségbe vonja ezt, és szeretne valamennyit magának követelni Krisztus művéből. Minthogy a megváltás isteni műve mint megtérés emberi oldalról nézve is megjelenik, ezért felmerül a kérdés: hogyan lehetünk bizonyosak abban, hogy a megváltás

[5] Róm 1,22–31

[6] Athanasius hitvallása

ajándékából mi is részesedtünk? Mennyiben érhető tetten az a megtérés a mindennapokban, amelynek következtében az ember egy másfajta állapotba kerül (εν Χριστω), és új teremtéssé (καινη κτισις) lesz?

A szinoptikus hagyomány szerint Jézus első igehirdetésének éppen a megtérés volt a fő vezérfonala:

Térjetek meg, mert elközelített a mennyek országa![7]

Nikodémussal is ezt közli az Úr:

Bizony, bizony, mondom neked, ha valaki nem születik újonnan, nem láthatja meg Isten országát. (...) Bizony, bizony, mondom neked, ha valaki nem születik víztől és Lélektől, nem mehet be az Isten országába. Ami testtől született, test az, és ami Lélektől született, lélek az.[8]

A farizeusi gondolkodás – és nyomában a mai napig az egyházban is tetten érhető tévtanítás – szerint a megtérés elsősorban valamiféle mérhető, látható megújulás. Komolysága, valódisága is attól függ, hogy mennyire látható a változás az emberen. Az embernek bizonyítania kell Isten iránti szeretetét ahhoz, hogy Isten szeretete felől biztos lehessen. Ezért botránkoznak meg a farizeusok azon, hogy Jézus vámszedőkkel és egyéb bűnösökkel ül egy asztalhoz. (Mk 2,16) Simon farizeus bizalma is akkor rendül meg Jézusban, amikor az nem hárítja el egy bűnös asszony közeledését. (Lk 7,39) Amikor Keresztelő János arról prédikál, hogy az embereknek meg kell térniük, a vegyes társadalmi összetételű hallgatóság az iránt érdeklődik, hogy mit is kell tenniük ehhez. János a megszokott módon válaszol nekik:

A sokaság pedig megkérdezte tőle: Akkor hát mit tegyünk? János így válaszolt nekik: Akinek két ruhája van, adjon annak, akinek nincs, és akinek van ennivalója, hasonlóan cselekedjék. Vámszedők is mentek hozzá, hogy keresztelje meg őket. Ezek szintén megkérdezték tőle: Mester, mit tegyünk? Nekik ezt mondta: Semmivel se hajtsatok be többet, mint amennyi meg van szabva. Megkérdezték tőle a katonák is: Mi pedig mit tegyünk? Nekik viszont ezt felelte: Senkit ne bántalmazzatok, meg ne zsaroljatok, és elégedjetek meg a zsoldotokkal.[9]

Az apostolok pünkösdi tanúságtétele nyomán ugyanez a tanácstalan kérdés hangzik el: mit tegyünk? Péter apostol válasza azonban már más irányvonalat képvisel. Nem arról beszél, hogy mit kell tennie az embernek, hanem hogy Isten milyen módon munkálja a szív megtérését:

Térjetek meg, és keresztelkedjetek meg valamennyien Jézus Krisztus nevében, bűneitek bocsánatára, és megkapjátok a Szentlélek ajándékát.[10]

A megtérésnek, az új teremtéssé válásnak tehát nincsenek emberi feltételei. Jézus egy sor példabeszédével illetve a bűnösökkel szembeni magatartásával érzékelteti ezt. Az elveszett juh a palesztinai viszonyokra jellemzően a hegyi legelő szélén szakadékba zuhant, magát összetörő, a biztonságos legelőre csak a gazdája vállán visszatérni képes, azaz tehetetlen bárány képével mutatja be, hogy ha Isten nem keres bennünket, akkor nem fogunk tudni visszatérni hozzá. (Lk 15,1–7) Az elgu-

[7] Mt 4,17
[8] Jn 3,3.5–6
[9] Lk 3,10–14
[10] ApCsel 2,38

rult pénz ugyanezt a tehetetlenséget fejezi ki. (Lk 15,8–10) A tékozló fiú akkor tér vissza az apjához, amikor eszébe idézi, hogy milyen jó sora van annak, aki az ő házában élhet. (Lk 15,17) A kisgyermekeket is azért engedi magához Jézus, hogy megmutassa: a mennyek országa csak azok előtt áll nyitva, akik kisgyermek módra tudatában vannak tehetetlenségüknek, rászorultságuknak. (Mk 10,13–16)

3. *Az újjáteremtett ember élete gyökeresen különbözik attól, ami az első teremtésbeli állapota volt.*

Az új teremtés gyökeres fordulat. Az Újszövetség egyik jellegzetes képe a keresztséget halálhoz és feltámadáshoz hasonlítva köti a szentségben részesült hívőt az érte meghalt és feltámadt Krisztushoz:

> *Akik meghaltunk a bűnnek, hogyan élhetnénk még benne? Vagy nem tudjátok, hogy mi, akik a Krisztus Jézusba kereszteltettünk, az ő halálába kereszteltettünk? A keresztség által ugyanis eltemettettünk vele a halálba, hogy amiképpen Krisztus feltámadt a halálból az Atya dicsősége által, úgy mi is új életben járjunk.*[11]

A keresztség akkoriban gyakorolt alámerítéses formája önként adhatta ezt a párhuzamot: a víz alá lemerülő ember egy pillanatra mintha valóban meghalna, amikor pedig ismét felbukkan a vízből, már új emberré lett.

De mit jelent a gyakorlatban ez az új teremtés? Valóban olyan idilli volna a megtért, megkeresztelt, hívő ember állapota, mint ahogyan azt gyakran nemcsak művészeti alkotások, de templomi igehirdetések is lefestik?

Az tény – és ezt számtalan bibliai példa is igazolja –, hogy az Isten hívása nyomán elkezdődik valami új az ember életében. Történik egy törés, látható egy éles határvonal, ami azonban mégsem teszi magától értetődően mássá az embert. Az Úr elhívta Ábrahámot, kiválasztotta magának arra, hogy rajta keresztül érje el a föld minden nemzetségét az áldás. Ábrahám hálás szívvel fordul az Úr felé, engedelmeskedik neki, és háláját a kor szokása szerint azzal nyilvánítja ki, hogy oltárt épít az Úrnak, és áldozatot mutat be neki. (Gen 12,1kk) Ugyanez az Ábrahám azonban többször elbukik, amikor nehéz helyzetbe kerül. Egyiptomi tartózkodása idején megijed attól, hogy szép felesége miatt megöleti a fáraó, hogy elragadja tőle az asszonyt: ezért aztán a húgaként szerepelteti Sárát, és amikor az asszonyt elviszik a fáraó háremébe, még ki is használja a saját anyagi gyarapodása érdekében a helyzetet. (Gen 12,10kk) Ugyanígy viselkedik Ábrahám Gerárban is, amikor hasonló helyzetbe kerül. (Gen 20,1kk) Amikor Isten ígéretet ad neki, hogy élemedett kora ellenére fia fog születni, az évek múltával gyengülni kezd a hite, és Sára helyett egyiptomi rabnőjének, Hágárnak nemz utódot, abban a reményben, hogy ezzel segíti beteljesedni a mennyei ígéretet. (Gen 16,1kk) Ugyanakkor más esetben pedig szemrebbenés nélkül követi az Úr útmutatását, noha a parancs nemcsak logikátlan, ésszerűtlen, hanem kegyetlen is. (Gen 22,1kk)

Egy másik kiválasztott, Dávid király életében ugyanígy jelen van ez a kettősség. Dávid személyében az Úr egy jelentéktelen külsejű fiút választ ki a daliás termetű Saul király helyére. (1Sám 9,2) A választott azonban nem mindig viselkedik úgy, ahogyan Isten emberének viselkednie kell. Isten nemtetszését vívja ki azzal az elhatározásával, hogy Jeruzsálemben, az új fővárosban kőből épült templomot akar

[11] Róm 6,2–4

emeltetni neki. (2Sám 7,1kk) Betsabé elcsábítása és Úriás meggyilkoltatása ugyancsak méltatlan cselekedet. (2Sám 11,1kk)

Maga a Mózessel kötött szövetség is arról szól, hogy Izráel népének minőségileg változik meg az élete attól, hogy az Úr tulajdonába vette őket. A népnek szentnek kell lennie, hiszen Istené. (Lev 19,2) A szentté válás azt jelenti, hogy Izráel *„papok királysága és szent nép"* lesz, ami kiemeli őket a többi nép közül. (Ex 19,6) A mindennapi életben ez azzal jár, hogy az új hazába való bevonulás után mindent másképpen kell majd tenniük, mint ahogyan addig tették, illetve ahogyan a többi nép körében látták. (Deut 8,1kk) Ennek ellenére a zsidó nép történelme szemlátomást nem áll másból, mint hogy megszegik ezt a szövetséget. Isten csak azért nem veti el őket teljesen, mert ő maga hosszútűrő és hűséges, és a bűnös néphez is indokolatlanul irgalmas. (Hós 11,1kk)

Az Újszövetség tanúsága is egybecseng a fenti ószövetségi példákkal. Az első keresztyén gyülekezet életéről olvasható összefoglalók mintha valamilyen idilli állapotot tárnának elénk:

> *A hívők egész gyülekezete pedig szívében és lelkében egy volt. Senki sem mondott vagyonából bármit is a magáénak, hanem mindenük közös volt. Az apostolok pedig nagy erővel tettek bizonyságot az Úr Jézus feltámadásáról, és nagy kegyelem volt mindnyájukon. Nem volt közöttük egyetlen szűkölködő sem, mert akiknek földjük vagy házuk volt, eladták azokat, az eladott javak árát pedig elhozták, és letették az apostolok lába elé, azután szétosztották mindenkinek úgy, ahogyan szüksége volt rá.*[12]

Csakhogy ugyanebben a gyülekezetben a kezdeti, „idillikus" időkben egyszerre találhatjuk ott a Barnabás melléknevet kapott Józsefet, aki birtoka árát felajánlotta az egyháznak, illetve a gyülekezet szegényeinek, (ApCsel 4,36–37) de Anániást és Szafirát is, akik álságos módon próbáltak jótékonykodni, és ezért utolérte őket Isten haragja. (ApCsel 5,1–11)

Az egyház önmagát mindig mint a világhoz képest más közösséget értelmezte. Ezzel kapcsolatban elsősorban Péter apostol első levelének kijelentését szoktuk idézni:

> *Ti azonban választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet vagytok, Isten tulajdonba vett népe, hogy hirdessétek nagy tetteit annak, aki a sötétségből az ő csodálatos világosságára hívott el titeket; akik egykor nem az ő népe voltatok, most pedig Isten népe vagytok, akik számára nem volt irgalom, most pedig irgalomra találtatok.*[13]

Pál számára is nyilvánvaló, hogy a hívő ember életét élesen el kell választani a hitetlen állapottól:

> *Mert egykor sötétség voltatok, most azonban világosság vagytok az Úrban: éljetek úgy, mint a világosság gyermekei.*[14]

A kánonon kívüli hagyományban is megtaláljuk ezt a világos iránymutatást. Antiochiai Ignác Magnésziába írt levele például teljesen egyértelműen fogalmaz:

> *Illő, hogy ne csak keresztyéneknek hívjanak minket, de azok is legyünk.*[15]

Ennek ellenére ebben az ősi egyházban mindvégig jelen volt a hívőkhöz méltatlan magatartás, sőt azt helyenként még egy-egy gyülekezet vezetőségében is meg

[12] ApCsel 4,32–35
[13] 1Pt 2,9–10
[14] Ef 5,8
[15] Ign ad Magn 4,1

lehetett találni, mint például akkor, amikor a gátlástalan Diotrefész szembefordult az apostoli hagyománnyal. (3Jn 9–10) Pál például megütközve veszi tudomásul azt, hogy Korinthusban a keresztyének között széthúzás, személyeskedés van, egyesek erkölcstelen – a pogány etika szerint is elfogadhatatlan – kapcsolatban élnek, vagy a hívők a világi bíróság előtt pereskednek egymással ahelyett, hogy konfliktusaikat szeretetben oldanák meg. (1Kor 1,10kk; 5,1kk; 6,1kk) Feszült volt a viszony a zsidó és a pogány származású keresztyének között is, amely időnként képmutató megnyilvánulásokra adott okot – például magának Péter apostolnak is. (Gal 2,11–14) Abban is bizonyosak lehetünk, hogy az erkölcsi tartalmú tanítások, illetve a bűn- és erénykatalógusok nem csupán elméleti állásfoglalásokként kerültek bele az újszövetségi levelekbe vagy éppen a kánonon kívüli ókeresztyén iratokba, hanem azért, mert még az egyházon belül is sokaknak okozott gondot, hogy melyek a helyes, illetve a helytelen cselekedetek.

Az egyház történetében időről időre megjelent a perfekcionizmus kísértése, amelynek értelmében az egyszer már megtért hívők elérhetik a tökéletes, „lelki" keresztyénség állapotát, illetve hogy ennek az állapotnak a maradandósága fokmérője, hitelesítője lehet a megtérés valódiságának, komolyságának. A késő ókori tartományi, illetve egyetemes zsinatok rendelkezéseiben már egy olyan erkölcsi vetülete tárul elénk az egyháznak, amely szerint a keresztség felvétele után elkövetett bűnöket rendkívül komolyan büntették, minden esetben a gyülekezetből való részleges, időleges vagy örök kizárással. (Többek között azzal, hogy egy bizonyos ideig vagy éppen halála napjáig nem ünnepelhette a megtévedt bűnös a gyülekezettel együtt az úrvacsorát.) Szélsőséges kegyességi irányzatok, illetve szekták tanításában ma is tetten érhetjük ezt a gondolkodást.

Erre a tévtanításra így válaszol az Ágostai hitvallás:

> *A bűnbánatról azt tanítják, hogy akik a keresztség után bűnbe estek, bármikor részesülhetnek bűnbocsánatban, ha megtérnek. Az egyház az ilyeneket, akik a bűnbánat útjára térnek, köteles feloldozni. (...) Elítélik az anabaptistákat, akik azt tartják, hogy az egyszer már megigazultak nem veszthetik el többé a Szentlelket; azt állítják továbbá, egyesek ebben az életben olyan tökéletességre jutnak, hogy lehetetlen vétkezniük. Elítélik a novaciánusokat is; ezek a keresztség után megtagadták a feloldozást a bűnbe esettektől még akkor is, ha a bűnbánat útjára tértek.*[16]

Éppen ezért Luther a megtérést nem egyszeri, megismételhetetlen alkalomnak tekinti, hanem egy olyan folyamatnak, amely csak a halálunk napján zárul le.

> *Mikor Urunk és Mesterünk azt mondta: Térjetek meg! - azt akarta, hogy a hívek egész élete bűnbánatra térés legyen.*
>
> *Ezt az igét nem vonatkoztathatjuk a bűnbánat szentségi gyakorlására, azaz a bűnvallásra és a jóvátételre, ami a papok közreműködésével történik.*
>
> *De nem is vonatkoztathatjuk kizárólag csak a belső bűnbánatra, mert a szív töredelme mit sem ér, ha nem hozza magával külsőleg a bűnös mivoltunk elleni sokoldalú halálos küzdelmet.*
>
> *Ez a gyötrődő küzdelem tehát mindaddig tart, míg az ember gyűlöli vétkes önmagát (ez az igazi belső bűnbánat), vagyis a mennyek országába való bemenetelig.*[17]

[16] Ágostai hitvallás XII. cikk

[17] Luther Márton 95 tétele 1–4. tétel

Vagyis az az ember, aki megtért, és így *„a Krisztusban"* van, nem a célt érte el, hanem egy újfajta harcot kell hogy vívjon, amelyben azonban nem egyedül kell harcolnia, hanem Krisztusra mint megváltóra, illetve az ő győzelmére tekintve. Új állapota azt jelenti, hogy tudja: Isten nem önálló cselekvést vár tőle, hanem azt, hogy a teremtésben meghatározott eredeti állapothoz hasonlóan mindennél jobban félje őt és bízzon benne, és minden egyes cselekedetét ebből a feltétlen bizalomból indítsa el. A megváltás, azaz Krisztus műve egyszeri, megismételhetetlen és lezárt cselekvés. Hatása ma is pontosan az, mint az első keresztyének idején. Ugyanakkor ez a hatás – a megtérés – nem egyszeri és megismételhetetlen, hanem naponta indul ki Krisztus keresztjéből, azaz Isten bűnbocsátó kegyelméből. Az ember akarata ugyanis továbbra sem szabad, hanem alá van vetve a bűnös kívánságnak, a tagjainkban lévő másik akaratnak. (Róm 7,14kk) Az új élet azonban *„a Krisztusban"* nem is olyan követelés többé, mint amilyen például a farizeusi törvénykegyességben volt, és mint amilyenné vált időről időre az egyházban, illetve a róla leszakadó szekták tanításában. Éppen ezért az új élet nem egyenlő azzal, hogy az embernek kazuisztikus módon kötelező ezt vagy azt megcselekednie, mástól pedig tartózkodnia kell. Az új élet ajándék: nem a megváltás feltétele, hanem annak a gyümölcse. Talán pontosan ebből a megokolásban jelentheti ki az Újszövetség, hogy Isten parancsolatai nem nehezek. (1Jn 5,3) Nem nehezek, hiszen már nem parancsolatok, hanem Urunk napról napra megújuló irgalmának ajándékai!

A megújult életről így beszél az Ágostai hitvallás:

> *Aki pedig már tudja, hogy Krisztus által kegyelmes Atyja van, az igazán ismeri Istent; tudja, hogy Istennek gondja van rá, segítségül hívja, egy szóval: nincs Isten nélkül, mint a pogányok. (...) Továbbá: a mieink azt tanítják, hogy szükséges a jót cselekedni. De nem azért, hogy abban bizakodjunk: ezáltal érdemessé leszünk a kegyelemre; hanem azért, mert Isten ezt akarja. A bűnbocsánatot és kegyelmet csak hittel lehet megragadni. De mivel hit által elnyerjük a Szentlelket, azért a szívek is megújulnak, és új indításokkal telnek meg, annyira, hogy jó cselekedeteket tudnak teremni.*[18]

Összefoglalva: az embernek a saját természetes állapotában nincsen lehetősége arra, hogy megmentse önmagát a kárhozattól. Isten azonban kegyelmes hozzánk, ezért Krisztus keresztjében egyszer és mindenkorra rendezte a viszonyunkat önmagával. (2Kor 5,18–19) A megváltás ajándéka úgy lesz megragadható számunkra, hogy a Szentlélek munkálja a megtérésünket az ige és a szentségek által. A megtérés nem emberi érdem, hanem Isten ajándéka, amelyben megújulunk, új teremtéssé leszünk, és bár a bűn továbbra is uralkodik rajtunk, a hitünk révén mégis Isten gyermekei leszünk. A megtérés komolyságát, hitelességét nem a látható jelek bizonyítják, hanem a mögöttük meghúzódó isteni irgalom.

Szépen írja le ezt a folyamatot egy reformáció korabeli énekünk:

A keresztségben elpecsételtettünk,
Az örök Istent Atyának ismerjük,
A Szentléleknek erejét érezzük,
Krisztust felöltözzük.

Dicsőség légyen Istennek érette,
Hogy magát velünk így megismertette,
El is pecsételt szent szövetségébe,
Üdvözülésünkre.

(Gyülekezeti Liturgikus Könyv 798,1.7)

[18] Ágostai hitvallás XX. cikk

A Magyar Evangélikus Konferencia 2009. március 20-22-én a révfülöpi Ordass Lajos Evangélikus Oktatási Központban kétnapos tanulmányi konferenciát rendezett „A LUTHER-RÓZSA SZÍNEI – a kárpátmedencei evangélikusság sokszínű hagyományai – címen. Jelen számunkkal elkezdjük az ott elhangzó előadások közlését.

Fehér Károly

Kemenesalja küzd a hitéért[1]

Nem vagyok egyháztörténész, csak amatőr ezen a területen is. Azaz: szeretem Kemenesalját. Minden okom és jogom megvan rá, hogy szeressem. Ezért van bátorságom írni is róla. Veszprém megyében, a Somló-hegy tövében születtem, ahonnét látni lehetett a Ság-hegy tetejét, és delente hallani, hogyan robbantják a Ság bazaltját. Büszkék voltunk, hogy az Erdődyek nem csináltak pénzt a Somló kúpjából. Teológiai hallgató koromban a kemenesaljai lelkészek ösztöndíja is segített, hogy szüleim bírják tanulásom költségeit. A három év alatti hat káplán-helyem egyike a kemenesaljai Kissomlyó volt. Negyvenéves parókusi szolgálatom Kemenesalja, illetve a Vasi Egyházmegye területén telt el, Csönge, Alsóság és Szombathely között megosztva. Tizenhárom éve nyugdíjasként is vasárnapról vasárnapra azt a reverendát (mert Kemenesalján ez volt a Luther-kabát neve) veszem fel, melyet 25. ordinációs évfordulómra az alsósági gyülekezettől kaptam. Csöngén volt az esküvőnk, mindkét fiunk is ott született. Ott nem lehetett vegyészmérnöki diplomával a feleségem kilenc éven át még óvodai dada sem. Még hát a Kemenesalját is magában foglaló Vasi Egyházmegyében szerencsétlenkedtem espereskent másfél cikluson, kilenc éven át. Minden okom és jogom megvan hát, hogy szeressem Kemenesalját.

Mindez azonban kevés lenne ahhoz, hogy Kemenesaljáról, a kemenesaljai evangélikusok hitéről, hitükért való harcáról beszélni, írni merjek. Néhai Payr Sándor egyháztörténész professzor munkájára támaszkodom, aki 1924-ben megjelent művében[2] viszont Kemenesaljáról szólva Miskei Ádám egykori kemenesaljai szenior[3] „Synopsis Historica"-ját[4] is jelentős forrásként használja.

De hát hol van Kemenesalja?

Göcsejt tréfásan úgy határozzák meg, hogy mindig a következő, a szomszéd falunál kezdődik, és addig terjed, ameddig a mókust „kölömpejsz-madárnak" hívják. Az Ormányság meg addig terjed, ameddig a „bikla", az asszonyok gyászban is fehér vászonruhája ér. Kemenesalját azért pontosabban meg lehet határozni. Egy, a 19. század legvégén (1898) kiadott monográfia[5] így határozza meg földrajzilag: „A Cser-hát az egyik, a Marcal folyó a másik szára annak a háromszögnek, amelyet a Sitkén képzeletben áthúzható vonal, mint alap bezár. Ennek a nagy medencének az északi részét nevezzük Kemenesaljának."

[1] Elhangzott a Maek tanulmányi konferenciáján (Révfülöp, 2009. március 21-én)

[2] Payr Sándor: A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története I. (Sopron, 1924.)

[3] esperes

[4] kéziratban az Evangélikus Országos Levéltárban. Nyomtatásban Payr Sándor: Forrásgyűjtemény a Dunántúli Ág. Hitv. Evang. Egyházkerület történetéhez I. (Sopron, 1910).

[5] Magyarország Vármegyéi és Városai – Vasvármegye (Apolló Rt. Budapest, 1898).

„A kemenesaljai esperesség tiszta magyar". Ma talán így fogalmaznánk, hogy Kemenesalján élt és él a magyarországi evangélikusság legjelentősebb magyarnyelvű tömbje.

Előadásom címe, melyet kaptam, így hangzik: „Kemenesalja hitének erőssége." Talán szabad a címet így módosítanom: „Kemenesalja állandóan próbának kitett, veszélyeztetett hite". Reménységem szerint nem túlzok. ha életében az „ecclesia militans", a hitéért küzdő egyház képének a tükröződését szemlélem és szemléltetni próbálom.

A kezdetek kezdetén megszenvedi két püspökének hitehagyását. Beythe István kálvinizál és 1595-ben lemond püspökségéről. Áttérésének törésvonala az úrvacsora-tan mentén húzódott. Beythe nem akármilyen fajsúlyú személyiség volt. Hitehagyása ellenére is annyira becsülték az evangélikusok, hogy 1612-ben bekövetkezett haláláig nem választottak új püspököt.

Szenci Fekete István kőszegi lelkészt 1669-ben választják püspökké. De már 1663-ban Acsádon lelkészjelölteket vizsgáztat. Tíz szőrszálhasogató nehéz kérdés után még ezt a kettőt intézte a jelöltekhez: 1/. Vajon az a hit, amit mi most gyülekezeteinkben vallunk, az a katolikus hit-e, amely által a próféták, valamint a két testámentum hívői és az apostolok üdvözültek? 2/. És vajon ez-e az a katolikus hit, amelyre a Szkítiából kijött és István király kormányzása alatt álló magyarok a pogányságból megtértek?" Beiktatása után egy hónapra Ostffyasszonyfán vizitál. Pozsonyban katolizál, majd visszatér Kőszegre városbíróként. De belepusztul „karrierjébe". Ivásnak adja magát. Halálos ágyához Ács Mihály nemescsói lelkészt kéreti, aki meggyóntatja és feloldozza. De a közbeeső „példa" megviselte Kőszeg és Kemenesalja hitét is.

A két hitehagyás okozta próbatétel közé esik egy üdítően szép, de ugyancsak embert s hitet próbáló időszak: Kiss Bertalan püspöksége. „Új korszak a kerület történetében" – írja Payr Sándor. Kiss Bertalant Nádasdy Pál, a nagy sárvári patrónus Wittenbergbe küldi, ahol L. Huttert, a jeles dogmatikust hallgatja. Szakonyban ordinálják 1612-ben. 1619-től Nádasdy Pál udvari papja Sárváron. 1625. június 2-án a csepregi zsinaton püspökké választják a 35 éves fiatal lelkészt, aki esperes sem volt. Háborognak is az öregek. Megválasztásában nyilván része van a patrónus szándékának is, de ez a szándék az egyház érdekében mozdul. „Tőle várták, hogy erős kézzel rendet teremt az egyházkormányzásban, helyreállítja az egyházi fegyelmet, számba veszi a sok helyen idegen kézbe került egyházi, gyülekezeti vagyont, egységesen rendezi és méltóvá teszi az istentisztelet módját, ellenőrzi és fejleszti az iskolákat, egyházunk hittanát úgy a szószéken, mint írásban Rómával és a kálvinistákkal szemben megvédi, szóval új korszakot nyit"[6]. Püspök iktatja: Brunswick Tóbiás Dunáninnenről.

Püspökké választásáról és beiktatásáról születik első ízben hivatalos jegyzőkönyv! Már beiktatásán 12 artikulust fogadtat el, amelyekben az istentisztelet rendjét, a lelkészek életvitelét szabályozza. Külön cikkely rendelkezik a kerületi pénztárral kapcsolatban. Letenyei István csepregi esperessel elkészítteti a vizitációk 27 pontos „forgatókönyvét". Majd vizitál, vizitál és vizitál 10 éven át, szakadatlanul. A pincétől a padlásig, a kehelytől az utolsó, ránk maradt liturgikus öltözék

[6] Payr. i.m.

maradékokig. Egészen feltűnő a hozzáértése: minden darabot a tradicionális nevén nevezi, anyagot, de még a színt és a szövési módot is teljes pontossággal jelöl. Már ez a pedantéria is ellenkezést vált ki. De nem áll meg itt. A nagygeresdi lelkészt egy évre minden lelkészi szolgálattól eltiltja, és a gyülekezet elhagyására ítéli, mert vízzel osztott úrvacsorát. Pénzbüntetéssel sújtja a gyűlésekről távolmaradó lelkészeket. Rendet akar, de a lelkészek zsarnoksággal vádolják. 1631 júniusában a lelkészek engedetlenségére hivatkozva, lemond a püspökségről. De mégis „cum applausu omnium" megszületik a konkordia, miután a püspök hozzájárul a lelkészek 12 pontba foglalt kritikájának jegyzőkönyvbe vételéhez. Visszavonja lemondását és újra vizitál. Kemenesalján is. Komolyan veszi a lelkészi „lázadás" érdemi részét. Tanácsadókat állít az esperesek mellé. Maga mellé pedig „káptalant" két kemenesaljai, Zdanensis Mihály ostffyasszonyfai és Baranyai Máté miskei lelkész személyében.

Egyházunk talán egyik legszebb ívű püspöki szolgálatát azonban megtöri a patrónus, Nádasdy Pál korai, hirtelen halála (1633. október 15). Nádasdy Pál özvegye katolizál, fia, Ferenc eleinte támadja édesanyja hitehagyását, 1643. június 9-én még elküldi képviselőjét a csepregi zsinatra, de november 25-én, Katalin napján bejelenti, hogy ő is katolizál. A püspöknek 1643 karácsonya táján távoznia kellett Sárvárról, Répceszentgyörgyre száműzték. Még négy alkalommal ordinált. Egészsége megromlása miatt 1645-ben már Letenyei és Musay esperesek ordináltak helyette. 1646 május végén vagy júniusa elején csendesen elhunyt Répceszentgyörgyön.

Eddig főként a kerületbe való beágyazottságában volt szó Kemenesaljáról. 1695-től 1765-ig Miskei Ádám dömölki esperes „Synopsis Historica"-ja a fő forrásunk. Elsősorban a kemenesaljai gyülekezetek és lelkészek sorsáról ad hírt, de sem időben, sem térben nem szűklátókörű. Hírt ad a gyászos évtized eseményeiről, megéli annak következményeit, számon tartja elődei keserves sorsát. A lelkészek szolgálatai helyének változásait követve, figyelme messze meghaladja Kemenesalja területét.

Gondolkodásmódjától teljesen idegen a „hősi ellenállás" kísértése. Nem heroizál. A belső elesettség okát nem akarja minden áron a kívülről jövő szorongattatás számlájára írni. Nem a „hit hőseinek", hanem a hitért való küzdelem esendő gyülekezeteinek és lelkészeinek krónikása elsősorban.

Miskei Ádám maga is papgyerek, Miskei Sándor gencsi lelkész fia. Miután tizennégy évig a szergényi, majd a sági gyülekezetben nemcsak iskolamesterként, hanem koncionátorként (prédikátorként) is szolgált, 1729-ben Krman Dániel ordinálta a Nyitra megyei Miaván a szentmártoni és a vönöcki eklézsiák szolgálatára.

Krónikájában Asbóth János esperest említi elsőként, „akinek, mintegy nazireusnak, sem a fejét, sem a szakállát nem érte soha borotva". Asbóth Sopronban és Jénában tanult. Heutschius Fülöp kassai püspök ordinálta 1683. június 30-án. Thököly Imre udvari papja is volt. Kemenesalján a kemenesmihályfai gyülekezet lelkészeként szolgált.

A „gyászos évtized" nyomorúságaiból kereste a kiutat. Miskei Ádám nagyon személetesen így írja le fáradozását: „mint amikor valaki hajótörés után kezdi összeszedegetni a deszkadarabokat." 1695. március 14-i kelettel levélben fordul a győri esperességhez, illetve a Kispécre összehívott „partikuláris" zsinathoz. Nem magánlevél ez, lelkésztársai és a patrónusok nevében írja. Íme, a levél: „Jézus ne-

vében, aki az egyetlen lenyakazott hitvalló[7] helyébe tizenkét hírnököt állított! Hírét véve a már régóta óhajtott partikuláris zsinat meghirdetésének, nem kisebb jót kívánunk a Szentlélekben összegyűlő tisztelendő uraknak, minthogy valaki új hírnöke támadjon az ugyancsak régóta óhajtott békének, hogy a naponkénti hadakozásban meggyötört lelkünk valamicskét felüdüljön... A bajok a mi gyülekezeteinkben is már régóta szünetelő kormányzás nyomán minden egyes lelkészt érintenek. Ahogyan a háború nyomorúságait szenvedő ember felüdül a béke hírére, úgy mi is, akik eddig az egyház kormányzásának az összeomlását megismertük, méltán örülünk, midőn azt reméljük, hogy ez a zsinat *rendet* teremt. Boldogan vennénk részt mi is a zsinaton, de az utazás viszontagságai ebben akadályoznak bennünket. Ezért állhatatosan kérjük Tisztelendőségteket, hogy a zsinaton születő döntéseket velünk is tudassátok. Az a közös kérésünk (ezt nem csupán a magam nevében, hanem a testvéreim és a patrónus urak nevében is írom), hogy vagy fogadjatok bennünket, ezen a területen megmaradtakat a ti közösségtekbe és felügyeletetek alá, vagy, ha úgy látjátok jónak, jelölnétek meg egy testvért, akit ezen a területen saját beleegyezésével és közös szavazással esperessé tehetnénk. Ez feltétlenül szükséges! Mi ugyanis, mint pásztor nélkül való juhok, a magunk kedve szerint járunk, az iskolák rektorai sem függenek senkitől, egymással is civakodnak, és sokat ártanak a lelkészeknek, meg a kipróbált koncionátoroknak is. Eklézsiánknak ezt a nyomorúságát bővebben is ecsetelhetnénk, de ezekkel nem akarjuk szomorítani Tisztelendőségteket és Uraságtokat. Annál inkább kérjük, hogy ami tanácsosabbnak látszik, azt gyűlésetek tekintélyével velünk közölni ne essék nehezetekre. Mivel pedig a jótétemény hálát érdemel, mi is hálánkat fejezzük ki a Tisztelendő Fraternitásnak, kérve, hogy a Szentlélek, gyűlésetek legfőbb tanácsadója legyen ott jelen, és minden határozatotokat fordítsa Isten neve dicsőségére és az agyongyötört eklézsiák javára. Sz.Márton, 1695. márc. 14.

Tisztelendőségetek szolgálatra kész tisztelője: Asbóth János, a maga és testvérei nevében."

Még márciusban meg is érkezik a válasz: a földrajzi távolság miatt nem jöhet szóba az egyesülés. Nem „delegálnak" esperes jelöltet sem, hanem azt javasolják, azt maguk közül válasszanak. A tanácsot Kemenesalján megfogadják és Asbóth Jánost választják esperessé. És megindul a „deszkák összeszedése". Kilenc évi esperesség után, már nemescsói lelkészként prédikáció közben szélütés érte Asbóth Jánost. 1706-ban Áts Mihály devecsei lelkész követte az egyházkormányzásban. Az ő esperessége idejére esik a kemenesaljai lelkészek eskütétele Rákóczira 1708-ban K.Mihályfa templomában.

Még a zsigerekben élt a „gyászos évtized" minden elszenvedett nyomorúsága. „Quia iussum erat"[8] mennek a lelkészek a hűségeskü letételére. A bizalmatlanságot az is magyarázza, hogy az „eretnekfaló" hírében álló Bercsényi Miklós érkezik a hűségeskü kivételére.

Amire fellélegeznék Kemenesalja, egy társ-esperes és egy esperes okoz botrányt és terheli meg belülről a gyülekezeteket. A szergényi lelkész, egyben társ-esperes negyedik házasságában a pápai református lelkész özvegyét veszi feleségül, és felesége fiának, aki szintén református lelkész volt, átengedi a szergényi szószéket.

[7] Keresztelő János

[8] Magyarul: „mivel megparancsolták"

Nem derül ki, hogy alkalmi vagy huzamosabb ideig való átengedésről volt szó. Mindenestre a lelkészek és a patrónusok egyöntetű felháborodása nyomán az esperest megfosztják tisztétől.

Az utóddal sem jártak jól. A volt devecseri lelkész házas ember létére teherbe ejtett egy „pápista asszonyt". Hogy vétkét leplezze – írja Miskei – az asszonynak férjet szerzett. De mivel házasságában idő előtt szült, elárulta férjének, ki a gyermek apja. Ez a gyalázat kiáradt az egész eklézsiára, felháborította a lelkészeket és a patrónusokat, a magas kancellária pedig lesöpörte asztaláról az eklézsiák instanciáit. Kidobták a lelkészt Devecserből, az eklézsia pedig a plébános joghatósága alá került. A hatóságok negyven forint büntetést is kiszabtak a lelkészre, aki mindvégig tagadta vétkét. Késznek mutatkozott, hogy ártatlansága bizonyítására a szent oltár előtt esküt tegyen, „de mivel a büntetést lefizette, és a gyermeket nevelésre magához vette, szóban és írásban sokan támadták. Mindezt – írja Miskei – mivel két évig mellette az iskola rektoraként működtem, nem kis szívfájdalommal hallottam és láttam".

Miskei Ádám nem pletykál, nem egyházi szennyest akar kiteregetni. Az alapállásról van szó: a külső szorongatás valamint a belső teológiai és etikai rendetlenség együtt pusztít.

Kemenesalját különös helyzetbe hozta az 1681-83-as pozsonyi országgyűlés 25. artikulusa[9], amely Dömölköt jelöli meg az egyik evangélikus istentiszteleti helynek. Ezt a megszorítást fokozta az 1714 pozsonyi országgyűlés 31. artikulusa, amely minden partikuláris és generális gyűlést betiltott, és hatósági, karhatalmi segédlettel beindította az evangélikusok és reformátusok használatában lévő templomok visszafoglalását, a lelkészek és a tanítók zaklatását, elűzését. A Nádasdyak katolizálása után a patrónusi szolgálatot felvállaló Ostffy Mihály és Vidos Miklós szinte ingajáratban közlekedtek Kemenesalja és Pozsony meg Bécs között, hogy a templomfoglalásoknak gátat vessenek. Eredménytelenül. Sőt azt a tanácsot kapták, hogy az uralkodó döntése visszavonhatatlan, a patrónusok hagyják abba instanciáló útjaikat. Inkább arra vegyék rá a gyülekezeteket, hogy ellenállás nélkül szolgáltassák ki a templomkulcsokat. Kemenesalján a gyülekezetek általában hallgatnak a patrónusokra, Ostffyasszonyfán maga Ostffy Mihály adja át az ősei sírhelyét is rejtő vártemplom kulcsát. Így legalább Kemenesalja evangélikussága elkerülte azokat az atrocitásokat, amelyek a Hegyhát és a vend vidék ellenálló reformátusságát sújtották. Miskei Ádám „Transfiguratio Domini"[10] ünnepén tartotta az utolsó prédikációt K.Mártonban, kérve, hogy „Krisztus Urunk fordaítsa dicsőséges arcát felénk, gyászoló, sóhajtozó és könnyező lelkészekre és templomaiktól, pásztoraiktól megfosztott népére". Szinte véget nem érő listán sorolja, melyik lelkész hol húzza meg magát. Miskei Ádám feleségének, Smidéliusz Erzsébetnek kemenesmagasi birtokára húzódik vissza, és csak kb. egy év múltán „ az összes kemenesaljai lelkészek hívására, 1733-ban, a Szentháromság ünnepe utáni utolsó vasárnapján jön vissza Nemesdömölkre.

Itt, az artikuláris helyen szabad ugyan az istentisztelet, de hiányzik a hely az ideözönlő evangélikusok befogadására. Templom híján két sátor alatt és a szomszédos temetőben szoronganak, télen-nyáron szabad ég alatt, kemény próbára téve

[9] cikkelye

[10] Mennybemenetel ünnepe

a lelkészeket és a gyülekezetet. Ostffy Mihály és Vidos Miklós ismét „ingajáratot" kezd, hogy engedélyt szerezzen templomépítésre. Ezerféle tudatos akadályozás ellenére 1743- május 7-én leteszik a templom alapkövét és másfél év múlva 1744. december 6-án, Advent 2. vasárnapján felszentelik. Így Dömölk – hosszú időre - nemcsak potenciálisan, hanem valóságosan is Kemenesalja evangélikus központjává lett.

Az evangélikusok templomért való keserves küzdelmével szinte egyidőben a katolikus restauráció központjává is Dömölk válik. Más eszközökkel ugyan, de azonos céllal. Koptik Odó bencés apát személyéhez kötődik ez a vállalkozás. Újjá akarja éleszteni az ősi, rommá lett kolostort, melynek szintén romos temploma tetőterében pár szerzetes nyomorgott. A valószínűleg cseh-morva származású apát Máriacellből magával hozta az ottani híres kegyszobor mását, és 1738 körül kápolnát épített a kegyszobor másolata számára. Kútásás közben a kútásó halálosan megsérül egy fejére zuhant bazaltkőtől, de felgyógyul. A gyógyulást az apát a kegyszobornak tulajdonítja. 1745-ben, mennybemenetel ünnepe körül az a hír terjed, hogy a kegyszobor mozog, szemét is mozgatja, tekintetét változtatja... Megindul a búcsújárás. De Sajghó Benedek, a kuruc tisztből Pannonhalmára szelídült bencés főapát vizsgálatot rendel el. A vizsgálat kimutatja, hogy az egy tömbből faragott Mária szobor nem rejt mozgatható szerkezetet. Koptik Odó az egész királyságban „röplapokon" híreszteli, hogy a csodás jelenségek hatására maga az evangélikus lelkész, Miskei Ádám feleségestől katolizál. Az apát monumentális terveket sző, egy részük valóra is válik: hatalmas, a búcsús tömeg befogadására is alkalmas templom, új apátság épül. Az anyagi fedezet biztosítására aranyat próbál mosatni a Marcal folyó fövenyéből. Aranyat nem talál, de az aranymosókat ki kell fizetni... Nemesi akadémiát álmodik az apátság mellé új intelligencia kinevelésére. Végül hazugság vádjával Mária Terézia kitoloncoltatja az országból, s Koptik Odó egy osztrák kolostorban fejezi be életét. Működése igazából csak jele annak az új szándéknak, amely a fizikai ráhatást szellemire fordítja, de Kemenesaljának az evangélikus hitért való küzdelmét idejét múlttá nem tehette.

Az 1782-ben kiadott, de tudatos késleltetés miatt csak 1784-ben érvényesülő „Edictum Tolerantiae"[11] új helyzetet terem akkor is, ha a templomépítéssel kapcsolatos korlátozásai csak lassan szűnnek meg. Kemenesalja minden evangélikus temploma – Dömölktől és néhány 20. századi építésitől eltekintve – türelmi rendeletes templom. Szinte mindegyik építéséhez legendás – igaz történetek kapcsolódnak. De a falakat könnyebb volt felhúzni, mint a fejekből és a szívekből eltüntetni a külső erőszak szülte görcsöt. Harminc évvel a Türelmi Rendelet hatályba lépése után a harminc éves csöngei templom lelkésze ezt írta a gyülekezet halotti anyakönyvébe: „Mód György, öreg nőtelen ember (60 éves). E` volt a` legelső keresztyén Kenyeriből, kit a Türödelemnek bé jövetele olta Ev. prédikátor temethetett. Minden szép tsendesen ment véghez, s még a harangok is meghúzattak. A` Csengei ez időbeni prédikátor a` maga Kenyeri filiájában lévő ostoba s félénk, és szabadságokat – vallásbeli jussaikat tapodó – háládatlan juhai közé – ekkor is akaratjok, sőt protestátziójok ellen, a maga alkalmatosságán, fáradságának minden megjutatmaztatás kívánása nélkül – tsupán vallása által viseltetett buzgóságból – ment ki. Maradjon ez örök emlékezetben!"

[11] Türelmi rendelet

A jegyzet rovatban még hozzáteszi: Mód János, mint az említett Mód Györgynek testvérje, és e falunak kolompossa[12] volt mind ennek az oka, ki inkább szerette a P-ták[13] körül való nyalakodhatást, mint a maga vallását, mellynek mint tudatlan és neveletlen ember, legkisebb czikkelyét sem értette".

Az új templomok és a szabad vallásgyakorlat feletti öröm nem feledtetheti, hogy az igehirdetés viszont a felvilágosodás, a jozefinista racionalizmus csapdájába esik. Az üdvösséges hitet munkáló igehirdetés helyébe gyakran lép a hasznos hitet követelő, a csak népnevelő, felvilágosító, oktató előadás, ahol a bibliikum már tulajdonképpen csak kegyes díszletként szerepel. Nem tudnak mit kezdeni a szentségekkel. Ennek Kemenesalján is vannak látható jelei. Egyre több templomban cserélik ki az eredeti, általában kisméretű, az úrvacsorát ábrázoló oltárképeket, hogy a szokványos gecsemánei jelenet képe kerüljön a helyükbe. Dömölkön is ez történik. A régit megkapta a ságí filia. A ságiak büszkén őrzik a művészetileg is értékes oltárképet, még azoknak a presbitereknek a nevét is számon tartják, akik a mezőn át a vállukon hozták Dömölkről a „kimustrált" képet. A folyamat nem áll le: „kilakoltatják" a nagyméretű, művészi „Jó Pásztor" aranyozott faszobrot, a harsonázó angyalszobrokat, hogy azután az 1970-es évek műkincsrablói végleg „megszabadítsák" a gyülekezeteket a kincsekkel együtt történelmük, önazonosságuk tárgyi tanúitól is.

A 19. század közepe táján Kemenesalja, közelebbről Csönge bevonul a nagy történelembe, az irodalomtörténetbe is: Petőfi az ostffyasszonyfai Salkovits család vendégeként megfordul a csöngei templomban is. Az orgonakarzat mellvédjének gerendájába bevésett „Spes confisa Deo nunquam confusa recedit"[14] mondatot Petőfi keze munkájának tulajdonították. Az biztos, hogy a karzatnak csak erről a helyéről lehetett rálátni a Csáfordi Tóth Ferenc főstrázsamesterék családi padjára, így Róza leányukra, akihez Petőfi verset is írt[15].

Az első világháborút követő kommün rettenetes, szerencsére rövid időszaka alatt Ostffyasszonyfa templomot épít és anyagyülekezetté válik. A templomot az Ostffyak utolsó sarja, Osttfy Lajos tervezi kívül-belül. Az oltárra még szentségházat is tervezett, és meg is valósíttatta. Ő volt Vasvármegye utolsó főispánja. Nem várta meg a második világháború frontjának Kemenesaljára érkezését, maga vetett véget életének. A maga tervezte templom kriptájába temették el. A nagy és Kemenesalja életében jelentős szerepet játszó nemzetség utolsó férfitagja rendkívül színes egyéniségű ember volt. Csöngei elődöm elbeszélése szerint a görög nyelvű újtestámentummal a kezében gyakran folytattak teológiai diskurzust. Evangélikusságát néha mintha alárendelte volna magyarságának. Az volt a véleménye, hogy miután nyilvánvalóvá lett, hogy egész magyarság nem veszi át a reformációt, a nemzet egysége érdekében az evangélikusoknak, de általában a protestantizmusnak fel kellett volna adnia a külön utat... A csöngei gyülekezet úrvacsorai kelyhe az Ostffy család kincstárából való. A huszitákat szétverő fehérhegyi csatában részt vett ősök hadizsákmányából származik.

[12] Hírharang: az az ember, aki a faluban hordja-viszi a híreket, mindenkiről mindent tud.

[13] a papisták

[14] Aki Istenben bízik, soha meg nem csalatkozik.

[15] Lásd Petőfi ifjúkori költeményei között, címe: „Róza". A négysoros vers keltezése: Ostfiasszonyfa, 1839. május 29.

A harmincas évek gazdasági válsága ellenére és talán a „lelkész-túltermelés" következtében anyásodási hullám indult el. Szerencsére a rengeteg és viszonylag népes dömölki filiák közül csak Alsóság és Kemenesmihályfa lett anyagyülekezetté. Saját lelkésze ma csak Alsóságnak van.

A második világháború utáni ébredés szele Kemenesalját is érintette. A répcelaki népfőiskola, illetve missziói központ tanfolyamai és konferenciái (Tekus Ottó lelkész és Malaga Elza diakonissza vezetésével és általában az „Élő Víz" folyóirat által képviselt lelkiség evangélizátoraival) szinte minden kemenesaljai gyülekezet életében nyomot hagytak. Nem saját magukba forduló csoportok keletkeztek, hanem olyan Krisztushívők születtek, akik a következő évtizedek anyagi-szellemi-lelki nyomorúsága között is a gyülekezet életének hordozói voltak. Több evangélizátor lett gyülekezeti lelkésszé Kemenesalján.

A Rákosi-Kádár korszak alatt „szétfröccsent" Kemenesalja népe, így evangélikussága is. Menekültek a kényszerű közös gazdálkodás nyomorúságából. Sokukat felszívta Sárvár, Ajka, Szombathely. Sokan váltak gyökértelenné, az új munkahely nem mindig jelentette az új gyülekezet életébe való bekapcsolódást. Ugyanakkor sokan váltak második generációsokként az új munkahely és lakóhely gyülekezetének tagjaivá és tisztségviselőivé. Lelkészek, lelkészfeleségek, szívesen szolgáló presbiterek, diakóniai munkások, sőt gyülekezetszervező családok (például Pesthidegkúton a Bárdossyak) hosszú listáját lehetne felsorolni, akiknek lelki gyökerei ebben a kegyességben rejlenek.

Már tizenharmadik éve távolról figyelem Kemenesalját, illetve a Vasi Egyházmegyét. Nincsen bennem semmi öregemberes nosztalgiázás. Nem akarom megdicsőíteni, mert mai életének történelemmé, egyháztörténetté váló eseményei is a Miskei Ádám féle féltően kritizáló szemléletet diktálnak. De szívből örülök minden megújuló szép templomnak, volt paróchiák bölcs felhasználásának, merész lépésnek tűnő, de működő iskolák és gondozó otthonok ajtónyitásának, Krisztushoz és egyházához hűséges lelkész és „civil" testvéremnek.

Kemenesalja hitért való harca – ha más formák között is – folyik tovább. Akik csöndes hűséggel vívják, azokra Miskei Ádám protokolliumát záró imádsággal gondolok: „Éljenek boldogan és gyümölcsözően Istennek és egyházának!"

Legid. Zászkaliczky Pál:

Az első prédikáció

Ennek a címnek kétféle értelmezése lehetséges. Egy gyakoribb és egy ritkább. A gyakoribb ez lehetne: első prédikáció, amit hallottam. Keresztyének világában ez mégiscsak a gyakoribb jelenség. Amióta pogány eleinket buzgó misszionáriusok prédikációikkal megtérítették, azóta a prédikáció hallgatása a keresztyén élet döntő tényezőjévé vált. Ebben a kis írásomban először erről a gyakoribb jelenségről lesz szó: az első prédikáció, amit életemben hallottam, illetve amiből semmit sem hallottam, amiből semmit sem tudok, az első prédikáció, amit... láttam. – De azután szó lesz arról az első prédikációról is, amit magam mondottam pontosan harmincegy esztendővel ezelőtt.

Életem nagyon korán kapcsolódott a templomhoz. Szülőházam tőszomszédja volt régi imaházunknak. Erre is jól emlékszem. Mindig zsúfolva volt, alig fért el benne a nép, apró, még nem iskolás és iskolás fiúk az oltár térdeplőjén ültünk, meg a szószék lépcsőin, sőt magában a szószék aljában is. Máshol nem volt helyünk. Ha lévita kántorunk vagy a lelkész a szószékre jött, mindnyájan felállva helyet adtunk a közöttünk átmenőnek, aztán újra visszaültünk a helyünkre.

Bizonyára nem voltam több félévesnél, amikor már vittek a templomba. A fiatal anyák a hátsó padokban ültek pólyásaikkal. Ha felsírt valamelyik apróság, nyugodtan meg is szoptatták. Ha nagyon nyivákolt, kivitték egy kicsit, s amikor elcsendesedett, visszajöttek velük. De hamar megszokták, hogy csendben legyenek. Az orgona és az énekszó jól elaltatta őket. Máskülönben az ilyen kisgyermekes anyák mikor jöhettek volna el a templomba? Az édesanya szoknyájába fogódzva, egy kicsit néha mögéje is bújva ott szorongtunk mellette egészen addig, amíg zobonyt hordtunk. Az első nadrág az után arra jogosított fel, hogy most már édesapánk mellett ülhettünk a templomban minden vasárnap.

Gyerekkorom egyik legnagyobb élménye volt az új templom építése a hegytetőn. Mindig ott settenkedtünk. Sok földmunkát is el kellett végezni, a gyülekezet férfitagjai lovas kocsikkal napokig hordták az egyik meredek hegyoldalra a földet, ahol később lépcsősor épült felfelé a templomhegyre. A frissen hordott föld igen jó játékhely volt. Nadrágféken remekül lehetett csúszkálni rajta lefelé. Egyszer, kétszer, tízszer, sokszor egymás után. A nadrág piszkos lett, a sarokban térdeltünk miatta, másnap pedig az iskolában folytattam a térdelést, mert nem tudtam a hittanleckét: a tizenkét éves Jézus történetét a jeruzsálemi templomban. Nagyonnagyon restelltem. Készületlenségem nagy csalódást okozott tanítómnak is. Nem is maradt titokban az eset, mert a tanító naponta találkozott szüleinkkel, hiszen a szomszédban laktunk, és tőlünk hordták naponta a tejet. Az esti fejésnél már tudta édesanyám, hogy drága kisfia nem tudta a hittanleckét. Megtudhatta volna azonban másképpen is. Akkor már mind a hárman, a két kisebbik öcsémmel minden napon együtt lestük az esti fejést. Mindhármunknak külön-külön kis zománcos bögrénk volt, és az istálló ajtajában lestük a fejést, mert a frissen habos meleg tejből bőséggel töltöttek bögréinkbe, és mi élvezettel ittuk a habos tejet, fehér bajuszt művészkedve magunknak az orrunk alatt. Aznap este nem voltam ott a bögrémmel. Édesanyám rögtön tudta, hogy valami baj lehet a gyerek körül. No, olyan nagy baj

nem volt, mert hamar pótoltam a mulasztást, de a sok figyelmeztetéssel megtetézett eset sokáig elrettentő példaként lebegett előttem.

A vasárnapot nagyon korán kezdtük becsülni, amikor még nem is tudtuk, mi a jelentősége. Két körülmény is szolgálta ezt a tapasztalatunkat. Az egyik az, hogy mindnyájan templomba mentünk, a másik, ahogyan a vasárnapot otthon ünnepeltük. Egyszer édesapánk nagyon szemléletesen megmagyarázta nekünk az ünnepeket.

A hétköznapok olyanok – gyerekek, magyarázta, - mint a Kishegy, a Rezes, a Bárányos, a Somlyó, az Újhegy meg a Cseke, a vasárnap meg olyan, mint a Magashegy, a Karácsony, a Húsvét meg a Pünkösd olyan nagy ünnep, mint a Nagyszál, amelyik az egész környéket uralja. Még a lélegzetünket is visszafojtottuk, amikor ezt a szemléletes magyarázatot hallottuk. Amikor évtizedekkel később a vasárnap megszenteléséről prédikáltam, nem tehetek róla, de mindig elém állt a szülőfalumat uraló Magashegy.

Vasárnaponként mindig az édesapámmal mentem a templomba. Ő a férfiak oldalán mindig elől ült. Miért? Szükség esetén ő tartotta az istentiszteletet. Vezette az éneklést, aztán posztillát olvasott és imádkozott. Máskor is sokszor ő kezdte az éneket, ezért ült elől, én pedig mellette. Olvasni nem tudtam, tehát énekelni sem. Prédikációra figyelni? Az kánaáni nyelv volt számomra. Csak azt láttam, hogy a lelkész a szószéken beszél, gesztikulál, és mindezt sokáig csinálja. Egyes szavakat hallok: „Isten, templom, szülő", ezek ismerős, sokat hallott szavak, de ami ezeket összekötötte, az ismeretlen maradt számomra.

Édesapám azonban nagyon figyelt. Csodáltam a kitartását. Most egy hosszú prédikáció. Délután meg otthon fogja olvasni a még hosszabb prédikációt abból a két nagy fekete könyvből, azután Bibliát olvas, az érdekesebb részekből felolvas édesanyámnak és a többieknek is. De apám figyelt erősen, én pedig lopva néhaněha édesapámat néztem és csodáltam. Ez a kemény parasztember, akinek olyan nagyok és kérgesek a kezei, olyan kemény a tekintete, akit nem igen láttam elérzékenyülni, nézd csak, hogyan figyel, és milyen lágyak az arcvonásai. Néha így szokott ránk nézni, ilyen melegen, de csak egy pillanatig, ha rajta kapjuk, abban a pillanatban megkeményedik. Íme, most meg egyre lágyul, aztán mintha könny jelent volna meg a szemében. Igen az, mert öklével morzsolja szét, az egyik szeme alatt is, a másik alatt is.

Édesapám sír? Soha nem érzett döbbenet lett úrrá rajtam! Elkezdtem gondolkozni, hogy miért? Aztán rájöttem, hogy bizonyára a szószékről hallhatott valamit, amit így szinte ivott magába, s azok a szavak hatották meg ennyire. Mi lehet hát a prédikáció, amelyik ilyen változást okoz az édesapámban? Az arcán láttam meg a prédikáció nagy hatalmát. Mondhatom, hogy ez volt az első prédikáció, amire tudatosan felfigyeltem, és ezen túl én is figyelni kezdtem. Ez volt az első prédikáció, amit láttam. Nem hallottam még, de láttam. Láttam az édesapám arcán. Onnan olvastam le, onnan hallottam meg, hogy a hirdetett igének hatalma van.

Bizony ma is így van. Az ige hatalmát azonban nem az ékesszólás hatalma, és nem az elmondott prédikáció szépsége mutatja meg, hanem az, hogy emberek arcán és emberek életében mi látható meg az ige hatalmából.

***

Aztán eltelt néhány esztendő. A nagyszülők hajlott hátú öregek lettek, a szülőkön is egyre jobban meglátszott, hogy az élet ekéje barázdálja arcukat, én pedig teológus lettem. Könnyes szemmel bocsátott el életem akkor még leghosszabb útjára, a soproni útra az egész család.

„Ha valami bajod lesz, azonnal írd meg, édes fiam, mert én úgyis megálmodom, és nyugtalan leszek nagyon" – kérlelt nagyanyám.

„Isten vigyázzon rád! – mondta a tőle megszokott rövidséggel nagyapám.

Édesanyám már mindent elmondott, még amikor csomagoltunk. Minden ruhadarabról volt mondanivalója. „Nagyon komolyan vedd, fiam, azt a szép hivatást, amit választottál. Mert egy lelkész lehet pásztor is, akit áldva emlegetnek még haló poraiban is, de jaj, el is ronthat mindent! Istent lehet megszerettetni is, de lehet meg is utáltatni. Nem mondom, hogy ne menj fiatalok közé, de vigyázz, hogy hová és kik közé mégy. Szép úri ruha alatt is lehet züllött, romlott benső. Ha falusi gyerek vagy is, ne hagyd magad félrevezetni!" – Órákig tartott, amíg a nagy ládába mindent beraktunk, és édesanyám szorongó, óvó, imádságos figyelmeztetéseit sorrarendre meghallgattam. Néha sírás szorongatta a torkomat, máskor súlyos kövek hullottak szívemre, és édesanyám aggódó könnyes tekintete óriási mértékben növelte bennem a felelősség tudatot.

Édesapám vitt kocsival a váci állomásra. A búcsúzáskor megölelt, - szeme megtelt könnyel, az enyém is, - és nem mondott többet: - „Isten veled, fiam! Írjál!"

Aztán jött karácsony. Otthon voltam ismét karácsonyi vakáción, és karácsony estéjén, az esti istentiszteleten prédikáltam, akkor először életemben. Az ajtónk előtt várakozó és belépni akaró nagy adventi Királyról, Krisztusról. Ez volt az első prédikációm, amit elmondottam.

Én nem tudom, hogy mi van abban olyan megható, hogy meglátnak egy még alig borotválkozó, rózsaszín arcú gyerekembert fekete papi palástban a szószéken, és mielőtt még megnyitotta volna száját, könnyezni kezd az egész gyülekezet. Szülők, nagyszülők, nagynénik és nagybácsik mind, mind, hiszen az egész kis gyülekezet csupa rokonság volt. Még a templom előtt is csendes meghatottsággal szorongatják kezemet és köszönik a tanítást.

Aztán hazamegyünk. Csend van otthon is, és meghatott ünnepi hangulat. Végre nagyapa szólal meg: „Édes fiam – mondja - a prédikációd jó volt, csak borzasztó rövid volt. Ilyen röviden nem szabad prédikálni! Sohasem lesz belőled rendes lelkész, ha ilyen röviden fogsz prédikálni. Bezzeg az öreg Tornyos, az volt az igazi prédikátor, háromszor is elszunnyadtunk, háromszor is felébredtünk, és még mindig nem volt vége a prédikációnak..."

A bölcs öreg sok tanítását fogadtam meg. Úgy látszik, ebből is rám ragadhatott valami. Csak azt nem tudom, hogy egy-egy hosszúra nyúlt prédikáció után mostani hallgatóim egy véleményen vannak-e boldogult nagyapámmal?

Kertész Eszter[1]

Kezdődik

Erősnek hiszem magam, keménynek,
míg meg nem zökken a testben a lélek.
(Gerincem, mint a gallyak.
Koponyám könnyű kagyló.)

Könnyem kicsordul, repedek, sajgok.
Veszendőt, romlót mivégre alkot
miféle kéz, miféle szeretet?
Nevetek, sírok, sajgok, repedek,

Néha alábbhagy a fájás, szünetel.
Elringat, ölel, szívéig fölemel.
Jeges és kemény lesz köröttem máskor.
Taszít és ellök, gúnyol és gáncsol.

Tudom a leckét a levegőről:
mélyen beszívni, hosszan tartani.
Talán a repedések, rianások
a kezdődő hosszas vajúdás kínjai.
Szülök és születek, hogy belehaljak.
Koponyám könnyű kagyló.
Gerincem, mint a gallyak.

Október

Ez már a füstök ideje.
Szétoszlik az anyag.
Avarfüst, kéményfüst, gyertyafüst:
pernye s korom marad
s a fény emléke. Meglapul
a szemhéjak alatt.
Birsalma, gesztenye, naspolya:
október így arat.

Ekkor indultam, fanyar ízek
és füstök idején.
Mikor az élet elköszön,
akkor születtem én.
Mint fonál sodródik össze
Isten ujja begyén
a búcsúzás és érkezés,
a pernye és a fény.

[1] A versek megjelentek a Kairosz Kiadónál 2009. decemberében. A kötet címe: Boldog anyagban.

Távolodó

Párnán az arcváz:
az orr, az áll s a szem,
mint páros sírgödör.
A maszk letéve.
Két átlépés közt ekkor
bezárul a kör.

A sír, mint szemgödör,
az égre néz.
Földízt érez a száj.
Mélybe hullnak
elvágott gyökerek és
harminckét rózsaszál.

Üzeni: jól van.
Emlékeinkből
rózsaarca visszaépül.
Megindul szépen
felfelé a grádicson
a botja nélkül.

Nézlek

Lásd, fohászom több a varázsigénél:
vak sötétségben gyufa sercenése,
a világosság vakuvillanása
fejteni arcod.

Hangodat halljam: csupa fül lehessek,
arcodat lássam: csupa szem lehessek,
sejtsem a lélek parazsát, mi izzik
szembogaradban.

Rád hasonlítsak, ahogy egyre nézlek.
Gyógyulófélben ne kerüld a tükröt
két szemem fénylő eleven tavában.
Íme az ember.

Ifj. Zászkaliczky Pál

Egy tervezett alapítványról, amely Ordass püspök nevét viseli

A XX. századi evangélikus egyháztörténet kutatásának doyenje, motorja, a szakmai mérce felállítója, sokunk élő lelkiismerete, az Ordass-díj első kitüntetettje, Terray László volt ismét az ötletgazda. Közel egy éve ültünk először egy kávéház asztalkája mellett, szokás szerint kérdésekkel és ötletekkel volt tele. Beszélt arról, hogy a nemzetközi Ordass Alapítvány megszűnt, irattára Budapestre került; hogy az OLBK betöltötte küldetését, de az ügyet vinni kell tovább; hogy nagyon fontos lenne a külföldi kutatók számára megbízható anyagokat és információkat elérhetővé tenni. Ébresztgette kötelességérzetemet, terelgette gondolataimat.

Ezt a beszélgetést számos másik követte különböző körökben. Az ezek során csiszolódó elképzelés jelen stádiumában így áll: Létre fogjuk hozni az Ordass Lajos Alapítványt. Az alapítói tisztet Ittzés János püspök úr vállalta magára. Ordass Lajos egykori gyülekezeteit kérjük fel arra, hogy javasoljanak egy-egy személyt kuratóriumi tagnak. Az Alapítvány nyílt lesz, adománnyal bárki támogathatja tevékenységét, amelyet kulturális örökség megóvásként megjelölve közhasznúként folytathatunk majd.

Az alapító okirat így rögzíti majd a célokat: „Az alapítvány célja Ordass Lajos püspök személyes emlékei és irodalmi hagyatéka gyűjtésének, valamint gondozásának elősegítése, teológiai és egyházkormányzói tevékenységének elemzése és mindezek publikálása. Ezáltal az Alapítvány méltó helyet kíván biztosítani egykori püspökének az egyház emlékezetében, és igehirdető szolgálatát elérhetővé akarja tenni az egyház mai nemzedéke számára, hogy ily módon hozzájáruljon az egyház megújulásához. Ennek érdekében munkakapcsolatot kíván létesíteni egyházi és állami levéltárakkal, felhasználja a sajtó adta lehetőségeket, emlékhelyeket létesít, rendezvényeket szervez, kiadványokat jelentet meg."

A tervezett kezdeti lépések a következők: Elő kell mozdítani az Ordass-életmű feldolgozását, erre pályázatokat kell kiírni. Különös figyelemmel kell lenni az idegen nyelven való megjelenésre. Előnybe kell részesíteni az internetes megjelenést. Kezdetben a szellemi kapacitásokat a meglévő anyagok összegyűjtésére, digitalizálására kell fordítani. Az anyagi forrásokat új tanulmányok megíratására, adatbankok felállítására, meglévő tanulmányok lefordítására kell szánni. Létre kell hozni egy legalább háromnyelvű honlapot a publikálás meggyorsítására és megkönnyítésére. Energiát kell fektetni a honlap ismertségének megteremtésére bel- és külföldön. Pályázni kell tartalomszolgáltatási feladatokra.

Robbanásszerű látványos munkát nyilván nem tudunk ígérni. De reális célként fogalmazhatjuk meg a folyamatos és alapos munkavégzést, és azt a törekvést, hogy méltóak próbáljunk lenni a névadó örökségéhez.

Thurnay Béla

Könyvajánló

Örömmel értesítjük olvasóinkat, hogy az Ordass Lajos Baráti Kör kiadásában megjelent Thurnay Béláné Schulek Vilma újabb, édesanyjáról szóló könyve Schulek Tiborné Majoross Edit lelkészfeleség, családanya, festőművész életéről és sokszínű szolgálatáról ***Termő csipkebokor*** *címen. A könyv számos színes képet is tartalmaz Schulek Tiborné művészi alkotásairól, általa tervezett és készített oltárterítőkről, igéslapokról, kisplasztikákról. Kedvcsinálás céljából alább közöljük a könyv „fülszövegét", Thurnay Béla írását.*

Feleségem, Buba e könyvet Anyu unokáinak szánta, emlékeztetőül, hogy szeretetük Nagyanyó iránt újra felmelegedjen. Hogy felidézze egy örökké aktív, nagy családjáért áldozatosan munkálkodó, találékony, játékos, derűs hívő asszony életét, és megismertesse fiatal éveinek küzdelmeit, életre szóló döntéseit.

Csodáltuk festői tehetségét, kézügyességét, amivel segíteni tudott szegénységben élő családja mindennapi kenyerének előteremtésében. Naplóiban felfedeztük a tehetséges novellistát. De nemcsak műveinek közreadása érlelte szándékunkat, hanem hogy nagyobb kör számára íródjék e könyv.

A protestáns gyülekezetben a papné szerepe sokkal fontosabb, mint amennyire ez tudatos bennünk. A lelkészné nemcsak férje „földi" ellátója és lelki támasza, nemcsak a keresztény családanya életpéldája, hanem a gyülekezeti közösség építője is, aki híveket és rászorulókat tart számon, és meleg emberi kapcsolatokkal gyarapítja az evangéliumi közösséget.

Burjánzó csipkebokor az erdőszélen. Szép piros bogyóit csak néhány arra járó veszi észre. Szegények gyűjtötte termése felüdít, gyógyít.

Égő csipkebokor a pusztán túl, a Hóreb-hegyen. Az Örökkévaló gyújtotta lángra. Angyali jelenés, hívó fény, az Úr hangjának forráshelye. Jahve eszköze Mózes és népe kiválasztására.

Vajon Majoross Edit lángoló életén keresztül megszólít-e minket is Isten hangja?

Legyen Schulek Tiborné Majoross Edit élete erőforrás azok számára, akik a bomló közösségek mai világában, gyökereket és igaz emberi értékeket kereső társadalmunkban vállalják a szolgáló életet, a keresztet hordozó tanítvány olykor lázadó, mégis engedelmes életét!

***

A *Termő csipkebokor* című könyv 2400,- Ft-os áron megvásárolható Budapesten a Huszár Gál valamint a Luther Kiadó könyvesboltokban. Nagyobb mennyiség – előzetes megállapodás szerint – fóti raktárunkból szállítható. (Tel: 30/486-50-20)

CORRIGENDA

1. *A Keresztyén Igazság 2009. őszi számában Dr. Kertész Botond: Műveltség, hit, tradíció az evangélikus egyházban c. cikkében szereplő 2. táblázat hiányosan jelent meg (32.old). Az alábbiakban közöljük a helyes táblázatot a magyarázatot tartalmazó rövid bekezdéssel együtt.*

2. táblázat: a felekezetek által fenntartott iskolák aránya 1890-ben.

	Katolikus	Ortodox	Református	Evangélikus	Izraelita	Unitárius
Lélek-szám	61,8%	14,3%	12,6%	**6,4%**	4,6%	,5%
Elemi iskolák	55,4%	13,1%	16,9%	**10,2%**	3,9%	0,3%
Közép-iskolák	44,2%	3,8%	26%	**23,1%**	1%	1,9%

Láthatjuk, hogy a 6,4%-nyi evangélikusság számarányánál 40%-kal több elemi iskolát tartott fenn 1890-ben. Még figyelemreméltóbb ez a szám akkor, ha tudjuk, hogy a korszak liberális teológiai szemlélete semmi kivetnivalót nem talált abban, ha iskolájáról a gyülekezet lemond, és azt átadja a településnek. Míg a népiskolák nagy száma az általános alapműveltségre vonatkozóan ad információkat, addig a középiskolák az értelmiségi elit nevelésének helyei voltak. Itt még kiugróbb az evangélikusok részvétele. Nem véletlen, hogy az újkori Magyarország történetében kiemelkedően nagy számban találunk evangélikus közéleti személyiségeket, írókat, művészeket, tudósokat.

***

2. A legutóbbi számunkban megjelent Keveházi László „Hozzászólás a *Gyógyító beszélgetések múltunkhoz*" c. írása (Keresztyén Igazság, 2009. ősz, 5-7. old). Pótlólag közöljük, hogy az írás elhangzott a sorozatnak Bp. Deák-téren 2009. június 15-én tartott összejövetelén.

Summary

Our current issue opens with an Advent sermon based on Mat. 11,2-6 from bishop János Ittzés given at the inauguration of the renovated chapel in the cemetery in Sopron.

In our Documents column we can read the last words of András Keken, the late pastor of the Budapest congregation Deák tér, who was born one hundred years ago.

The theologian, retired pastor, and the „travelling ambassador of our church" György Pósfay dr. was rewarded at the end of October with the Gáspár Károli prize and the Lajos Ordass prize. Our periodical greets our celebrated brother on this occasion.

The Studies column brings the second part of a series of articles from Péter Szentpétery dr. on the occasion of the 200th anniversary of the birth of Charles Darwin. This is followed by a study from pastor József Tubán based on our confessions with the title „You must be reborn!" The next writing opens the row of lectures given at the study conference of the Hungarian Lutheran Conference in Révfülöp with the title „Kemenesalja Fights for its Faith". The title of the conference was: „The colors of the Luther rose – the colorful traditions of Lutheranism in the Carpathian Basin".

Within the news of the Lajos Ordass Circle of Friends Pál Zászkaliczky Junior informs the readers about the planned foundation bearing the bishop Ordass' name. Following this we can read the introductory text of the newly published book of the Circle of Friends: Vilma Thurnay – Schulek: Fruit bearing Thorn

The third part of the late short story series from Pál Zászkaliczky Sen. about the pastor's childhood and youth closes the periodical. Its title is: „The first sermon".

Zusammenfassung

In unserer jetztigen Folge bringen wir als erstes die Adventspredigt von Bischof János Ittzés aufgrund Mt 11,2-6, gehalten anlässlich der Weihe der erneuerten Kapelle des Ödenburger Friedhofes.

In der Dokumentenspalte lesen wir den Text seines letzten Dienstes in der Kirche am Deák-Platz, des vor 100 Jahren geborenen Pfarrers weiland András Keken.

Ende Oktober wurde Dr. György Pósfay Pfarrer i.R., Theologe, „reisender Botschafter unserer Kirche" mit dem Gáspár Károli und Lajos Ordass-Preis ausgezeichnet. Aus diesem Anlass begrüsst die Redaktion unserer Zeitschrift unseren gefeierten Bruder.

In der Studienspalte ist der zweite Teil der Artikelreihe von Dr. Peter Szentpétery zur 200-sten Wiederkehr der Geburt von Charles Darwin zu lesen. Danach folgt eine Studie József Tuban aufgrund der Schriftstücke der Heilegen Schrift und unseres Glaubensbekenntnisses, mit dem Titel: „Ihr müsst neugeboren werden". Die nächtste Schrift von Károly Fehér, Pfarrer i.R. „Kemenesalja kämpft für seinen Glauben" ist der erste Teil der Studien, welche anlässlich der Ungarischen Evangelischen Konferenz in Révfülöp vorgetragen wurden. Der Titel der Konferenz war: „Die Farben der Lutherrose – vielfarbige Tradition des Karpathenbeckens".

Unter den Nachrichten des Lajos Ordass Freundeskreises finden wir den von Pál Zászkaliczky jun. mitgeteilten Plan über eine von Bischof Lajos Ordass benannte Stiftung.

Danach folgt die Beschreibung am Klappeltext des vom Lajos Ordass Freunddeskreis neu erschienenen Buches von Frau Thurnay Vilma Schulek „Fruchtbringender Hagenbuttenstrauch".

Zum Schluss bringen wir die dritte, zugleich letzte Folge der Erzählungen von weiland Pfarrer Pál Zászkaliczky über seine Kindheits- und Jugendzeit mit dem Titel: "Die erste Predigt".

E SZÁMUNK SZERZŐI

Fehér Károly ny. lelkész	Székesfehérvár
Ittzés János lelkész, püspök	Győr
+Keken András lelkész	Budapest
Kertész Eszter tanár	Fót
Dr. Szentpétery Péter teológiai professzor	Budapest
Thurnay Béla vegyész, lelkész	Piliscsaba
Tubán József lelkész	Csorna
+Zászkaliczky Pál lelkész, püspökhelyettes	Fót
Ifj. Zászkaliczky Pál informatikus	Budapest

***

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Útravaló (áhítatok minden napra)	1.970,–
Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,–
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,–
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956-57)	700,–
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,–
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,–
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,–
Lyngar-Ordass:	A fáklya (ifjúsági áhítatos könyv)	450,–
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja)	250,–
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,–
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írásmagyarázat)	300,–
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,–
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,–
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,–
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról	900,–
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,–
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,–
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,–
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,–
Rőzse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,–
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1.700,–
Kaj Munk:	Három dráma	600,–
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1.400,–
Ittzés J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,–
Ifj.Zászkaliczky P.:	Isten követségében	1.000,–
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1.400,–
Thurnayné Schulek V.:	Édesapánk, Dr. Schulek Tibor	1.500,–
Thurnayné Schulek V.:	Termő csipkebokor	2.400,–

A **Keresztyén Igazság** évi előfizetési díja 1.500,- Ft.
Külföldre 12€. Egy szám ára 400,- Ft.
Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:
Ordass Lajos Baráti Kör
1114 Budapest, Bocskai út 10.
Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.
Csekkszámlaszám: OTP 11711034-20081452

ORDASS LAJOS BARÁTI KÓR
BUDAPEST 1988